

Karolina Gawlik*, Tomasz Włodarski

Osadnictwo kultury łużyckiej na stanowisku 7 w Skwierzynie, gm. *loco*, pow. międzyrzecki, woj. lubuskie

Abstract

Gawlik K., Włodarski T. 2013. Settlement of the Lusatian culture at site 7 in Skwierzyna, *loco* commune, Międzyrzecz county, lubuskie voivodeship. *Raport 8*, 307-339.

Archaeological excavations at site 7 in Skwierzyna, *loco* commune, Międzyrzecz county, lubuskie voivodeship, were carried out in 2008 by K. Gawlik of the Scientific and Conservation Centre PKZ Ltd. in Poznań. The investigations embraced 112.7 ares, which provided the possibility to record relics of a manufacturing-storage settlement of the Lusatian culture dated to the 5th period of the Bronze Age and the Hallstatt period C. A total of 474 have been explored, with 245 containing relics related to the settlement of the Lusatian culture. 7717 artefacts were acquired, largely rather small fragments of ceramics, of which 5807 originated from feature fills. Other recorded items are: 4 small fragments of animal bones, 21 items of Baltic flint, among which the following were differentiated: 2 single-storey cores, 2 blades, 15 flakes and 2 end-scrapers, as well as one fragment of an unidentified bronze item, possibly of a necklace or bracelet.

Keywords: Gorzów Valley, Lusatian culture, settlement, 5th period of the Bronze Age, Hallstatt period C, ceramics, household resource pits, household manufacturing pits, furnace

Poniżej przedstawiamy wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku Skwierzyna 7 (AZP 48-14/7), gm. *loco*, pow. międzyrzecki, woj. lubuskie (numer na trasie inwestycji – 56). Odkryto na nim pozostałości osadnictwa z epoki brązu. Prace terenowe związane z planowaną budową drogi ekspresowej S-3 (odcinek Gorzów Wielkopolski – Międzyrzecz Północny) trwały od 16 czerwca do 26 września 2008 roku. Przeprowadzono je na zlecenie zielonogórskiego oddziału Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. Badaniami kierowała K. Gawlik z ramienia Ośrodka Naukowo-Konserwatorskiego PKZ Sp. z o.o. w Poznaniu.

Stanowisko jest położone na obszarze Kotliny Gorzowskiej między Pojezierzem Międzychodzko-Sierakowskim a Pojezierzem Łagowskim (Ryc. 1), na południowy zachód od centrum Skwierzyny, w odległości około 0,5 km od brzegu Obry i około 2 km od ujścia Obry do Warty. Jego obszar do niedawna był porośnięty lasem mieszanym. Teren przeznaczony do

badania jest łagodnie nachylony w kierunku północnym i wschodnim, a różnica wysokości między jego skrajnymi punktami wynosi około 1 m. W części północno-zachodniej stanowiska grubość humusu dochodziła do 1 m, na pozostałym obszarze było to zwykle około 30 cm. Podłoże na przeważającej części obszaru stanowiska stanowił piasek ilasty, miejscami dość zbity i zawierający sporą ilość kamieni polnych, występował tam jednak również piasek luźny.

Stanowisko zostało rozpoznane w trakcie badań sondażowo-powierzchniowych przeprowadzonych w 2006 roku. Na podstawie zebranego materiału stwierdzono wystąpienie śladów osadnictwa z epoki kamienia i szeroko rozumianych pradziejów, a także kultury przeworskiej, oraz pozostałości osady kultury łużyckiej i z okresu nowożytnego. Pierwotnie prelimitowano do badań ratowniczych powierzchnię 175 arów, z których ostatecznie w 2008 roku przebadano wykopaliskowo 112,7 ara. Z 474 obiektów, które uznano za antropogeniczne, najwięcej zarejestrowano jam nieokreślonych

* e-mail: karolgaw@op.pl, ul. Struga 7 / 13, 90-420 Łódź

Ryc. 1. Skwierzyna, stan. 7, gm. loco, woj. lubuskie. Lokalizacja stanowiska (podkład za: www.geoportal.gov.pl)

Fig. 1. Skwierzyna, site 7, loco commune, lubuskie voivodeship. Location of the site (backdrop from: www.geoportal.gov.pl)

(216 obiektów) i zasobowych (155). Ponadto 18 obiektów określono jako jamy gospodarczo-produkcyjne, wyróżniono także dwa paleniska, 7 ognisk, dwa piece, 72 dolki posłupowe oraz dwa skupiska ceramiki.

Pozyskano ogółem 7707 fragmentów ceramiki związanej z osadnictwem kultury łużyckiej, z czego 5807 pochodziło z wypełnisk obiektów, a 1900 z powierzchni stanowiska, jedno naczynie zachowane niemal w całości, 4 niewielkie fragmenty kości zwierzęcych, 21 przedmiotów krzemienych oraz fragment nieokreślonego przedmiotu z brązu.

■ ŹRÓDŁA NIERUCHOME

W wyniku badań uchwycono prawie cały przebieg granicy stanowiska. Jedynie część północno-wschodnia nie została do końca zarejestrowana, teren ten wychodził już bowiem poza pas rozgraniczenia inwestycji. Materiał ruchomy pochodzący z 245 obiektów nieruchomych pozwolił wydzielić jedną podstawową fazę zasiedlenia stanowiska, związaną z osadnictwem ludności kultury łużyckiej. Jedyнным wyznacznikiem chronologicznym były fragmenty naczyń glinianych. W zachodniej części zbadanego obszaru obiekty datowane tworzyły prostokątne skupisko złożone z kilkudziesięciu jednostek. Pozostałe występowały dekoncentrycznie w innych częściach stanowiska (Ryc. 2). 229 obiektów nie ma określonej chronologii, jednak w wielu przypadkach znaczne

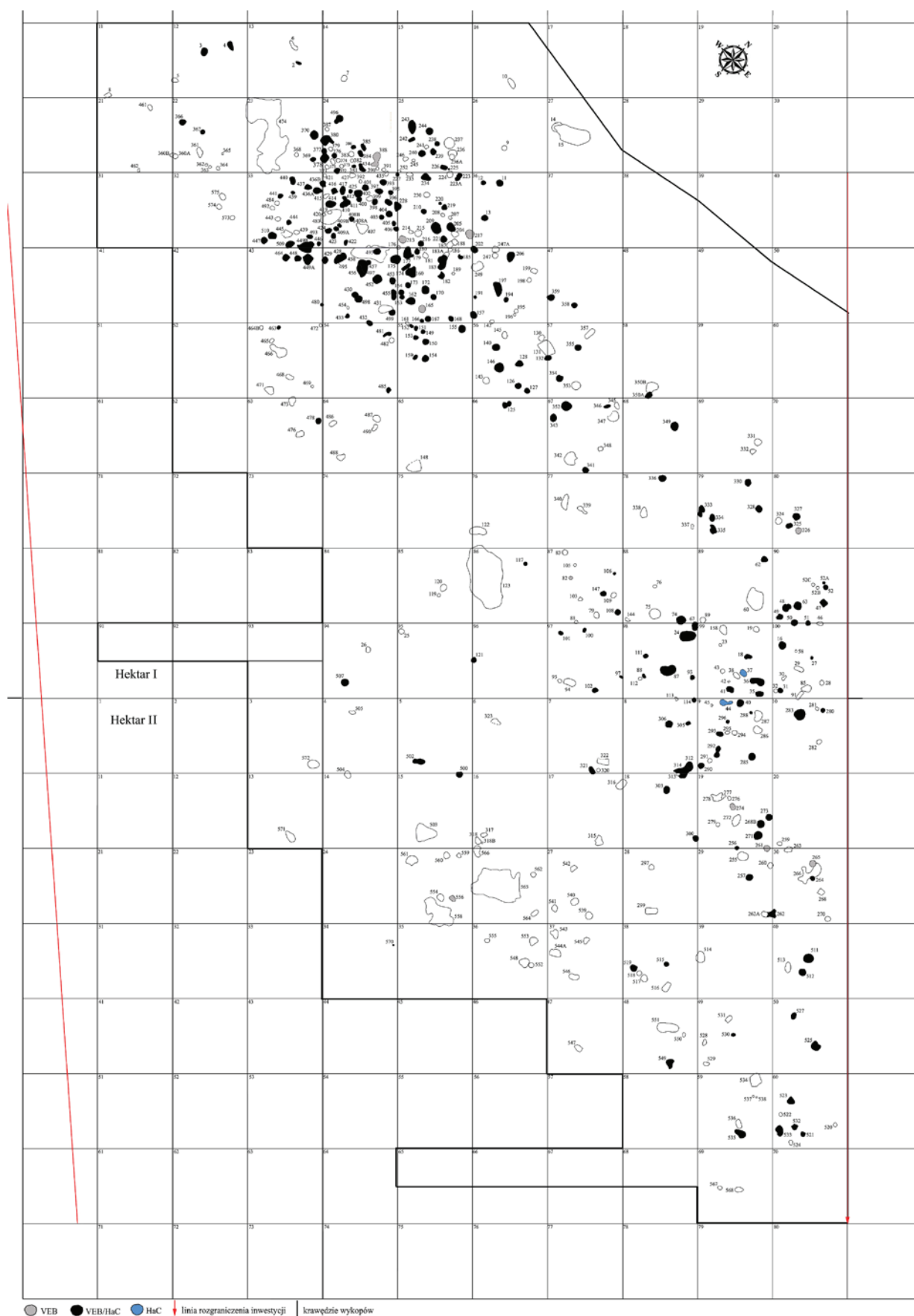
podobieństwo kształtu i rodzaju wypełniska do obiektów datowanych pozwala przynajmniej hipotetycznie wiązać je z fazą łużycką. Ogół obiektów podzielono na 7 kategorii funkcjonalnych.

JAMY GOSPODARCZE ZASOBOWE

Odkryto 158 obiektów, które można zaliczyć do jam gospodarczych zasobowych. W ich wypełniskach nie zarejestrowano śladów ognisk, palenisk ani relikwów żadnej innej działalności produkcyjnej. Termin „jama gospodarcza zasobowa” nie jest tożsamy z terminem „piwniczka”. Zgodnie z definicją Jana Michalskiego mianem piwniczek określamy jamy gospodarcze-zasobowe znajdujące się wewnątrz budynków, budowane jako podręczne schowki (Michalski 1983, 156). W wyznaczaniu tego rodzaju obiektów nie uwzględniono koloru czy rodzaju wypełniska.

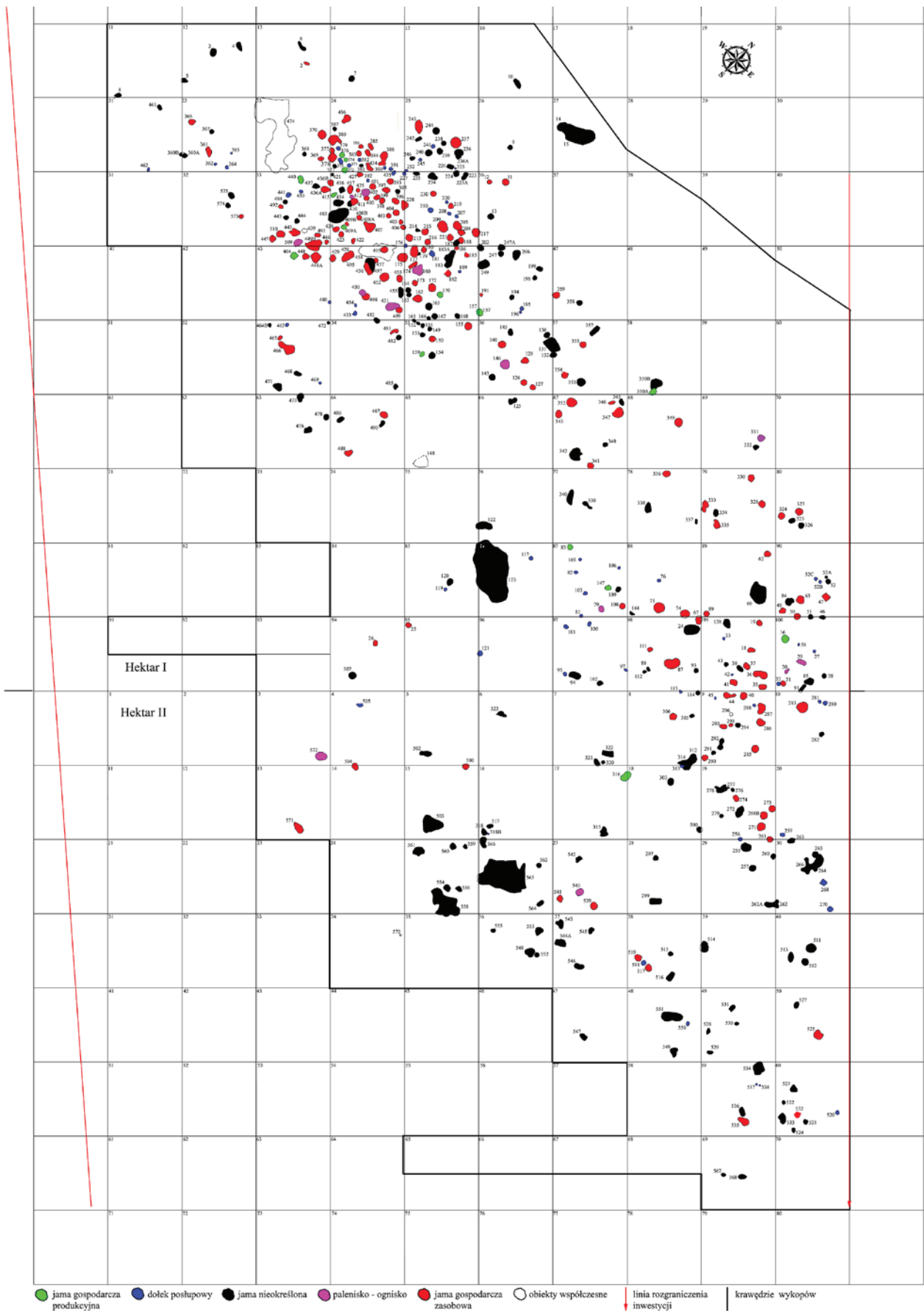
Opisywana grupa obiektów nie jest jednolita pod względem kształtu na poziomie identyfikacji, kształtu wypełniska, wielkości oraz głębokości. Niektóre z jam mogły być wyposażone w wewnętrzne konstrukcje mające na celu umocnienie ścianek bocznych albo poprawienie izolacji. Kształty obiektów nie odbiegały od form spotykanych na innych stanowiskach (Michalski 1983, 156). Najczęściej rejestrowano jamy o rzucie płaskim w kształcie okręgu, owalu lub do nich zbliżonym, rzadziej występowały prostokątne, nerkowate, klepsydrowate i nieregularne. Jeśli chodzi o kształt profili, dominowały obiekty o wypełniskach prostokątnych i trapezowatych, spotykamy także półokrągłe, nieckowate, misowate i workowate. Znakomita większość zamykała się w przedziale wielkości od 50 do 130 cm, sporadycznie dochodząc do około 200 cm i to tak, że w większości przypadków rozmiar ten osiągała tylko jedna z przekątnych, druga zaś mieściła się w wyżej wymienionej średnicy, a obiekty zyskiwały kształt klepsydrowaty, nerkowaty lub wydłużonego owalu. Cechą charakterystyczną takich obiektów jest widoczne w profilu znaczne wypływanie jednej części wypełniska (Ryc. 4:b; 5:d).

Większe zróżnicowanie obserwowane było w przypadku głębokości, która mieściła się w przedziale od 12 cm do około 100 cm (Ryc. 4:b, c, e-h; 5:a-h; 6:b, c). Mała miąższość wypełniska może sugerować błędne interpretowanie niektórych z obiektów. W przypadkach obiektów silnie zniszczonych przy określaniu funkcji posługiwano się analogiami do wypełnisk obiektów lepiej zachowanych. Pamiętać należy, że stanowisko położone jest na obszarze leśnym, co spowodowało znaczne zniszczenie niektórych obiektów, poważnie utrudniając ich dokładną interpretację. Dodatkowym kryterium pozwalającym zinterpretować niektóre obiekty

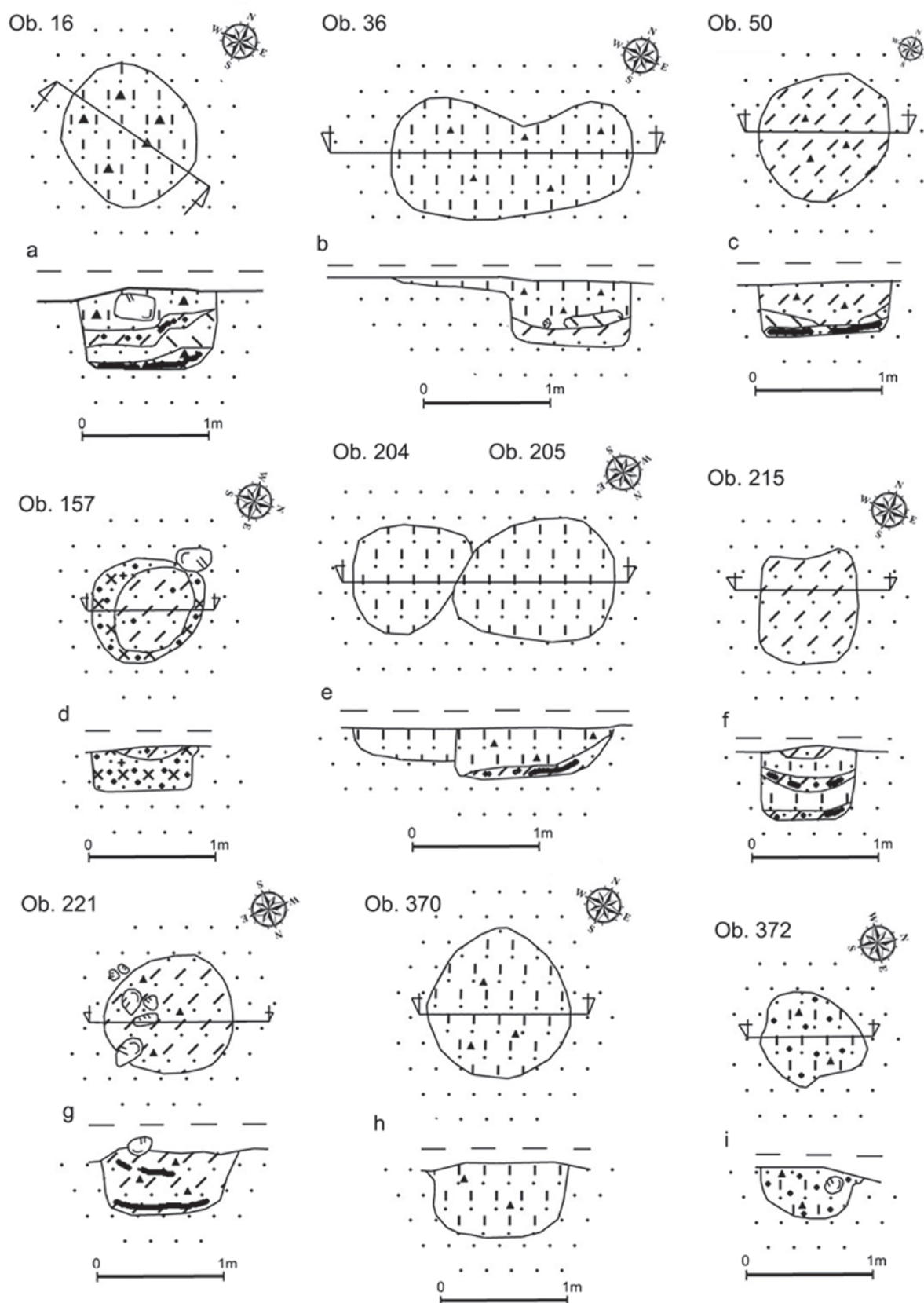
Ryc. 2. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Zbiórny plan obiektów archeologicznych z uwzględnieniem chronologii (rys. T. Włodarski)

Fig. 2. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. General plan of features with regard to chronology (fig. T. Włodarski)

Ryc. 3. Skwierzyna, stan. 7, gm. Ioco, woj. lubuskie. Zbiорczy plan obiektów archeologicznych z uwzględnieniem kategorii funkcjonalnych (rys. T. Włodarski)

Fig. 3. Skwierzyna, site 7, loco commune, lubuskie voivodeship. General plan of features with regard to functional categories (fig. T. Włodarski)

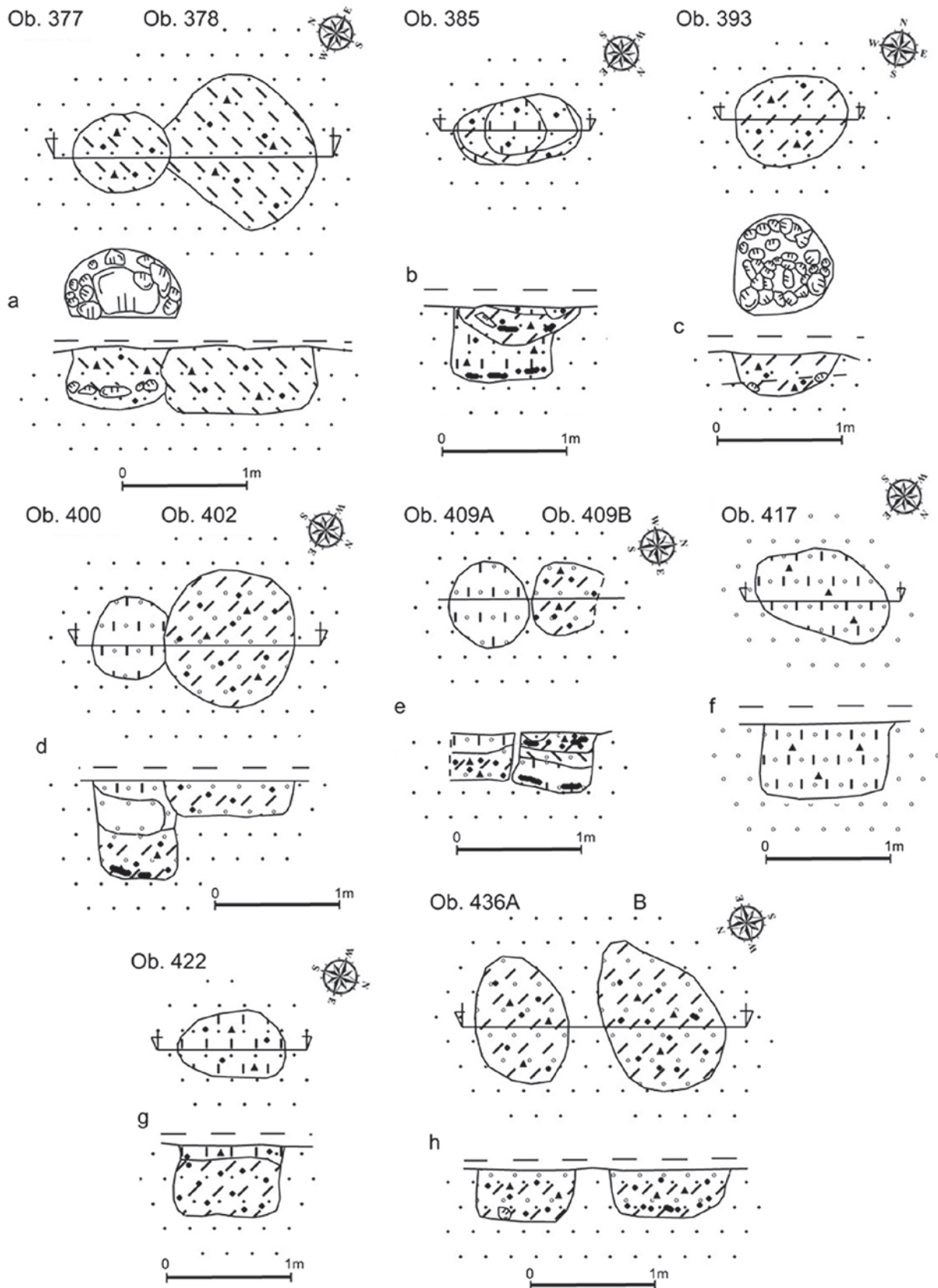

Ryc. 4. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Plany i przekroje wybranych obiektów: (b, c, e-h) jamy gospodarcze-zasobowe; (a, d, i) jamy gospodarcze produkcyjne (rys. T. Włodarski)

Fig. 4. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Plans and cross-sections of selected features: (b, c, e-h) household-resource pits; (a, d, i) household manufacturing pits (fig. T. Włodarski)

jako zasobowe, jest wystąpienie śladów wewnętrznych konstrukcji umacniających dno oraz ścianki (Michalski 1983, 157). Cechy te rejestrowane były zarówno w obiektach płytkich, jak i głębokich.

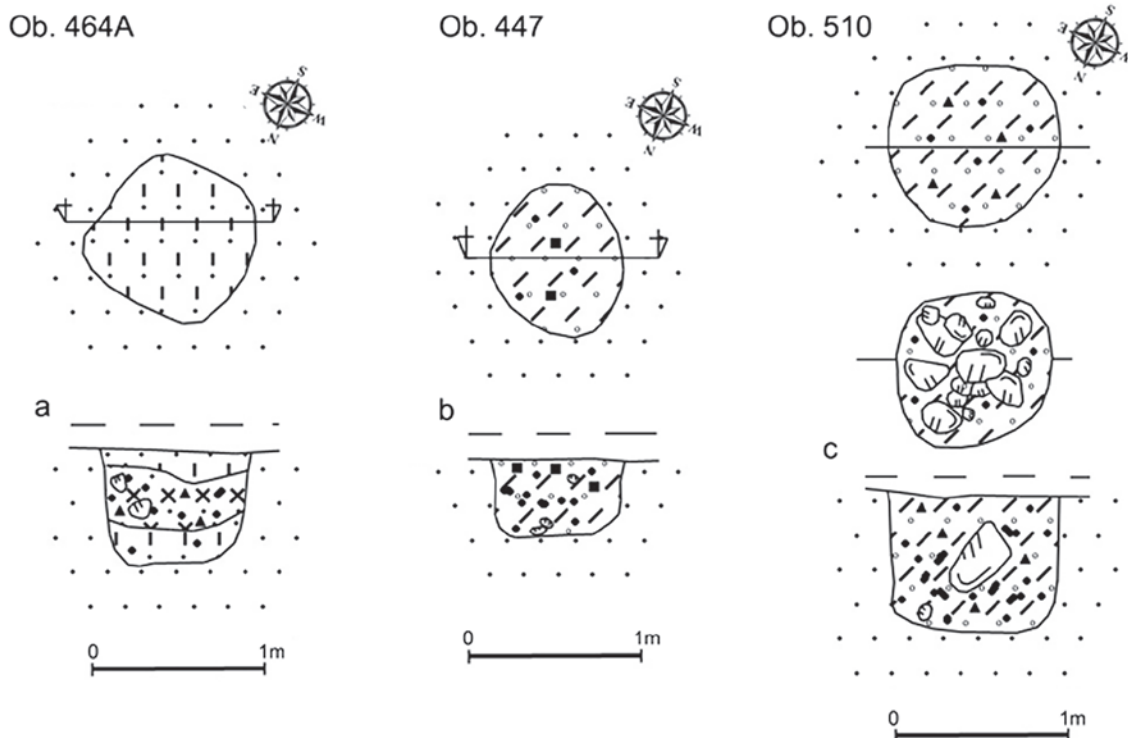
Biorąc pod uwagę ślady konstrukcji, zadokumentowane na stanowisku obiekty zasobowe można podzielić

Ryc. 5. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Plany i przekroje wybranych obiektów: (a-d, e, f, h) jamy gospodarcze-zasobowe; (e, g) jamy gospodarcze produkcyjne (rys. T. Włodarski)

Fig. 5. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Plans and cross-sections of selected features: (a-d, e, f, h) household-resource pits; (e, g) household manufacturing pits (fig. T. Włodarski)

na trzy rodzaje: z dnem wyłożonym drewnem, innym materiałem organicznym, być może słomą oraz kamieniami. W przypadku pierwszej grupy nie stwierdzono takich, gdzie konstrukcja drewniana obejmowała również ścianki jamy. Najbliższa tej definicji jest konstrukcja obiektu 401, gdzie poza dnem również i przykrawędziach

Legenda:

	Piasek luźny		Piasek ilasty
	Piasek luźny próchnica słabo intensywna		Piasek ilasty próchnica słabo intensywna
	Piasek luźny próchnica		Piasek ilasty próchnica
	Piasek luźny próchnica intensywna		Piasek ilasty próchnica intensywna
	Piasek luźny próchnica bardzo intensywna		Piasek ilasty próchnica bardzo intensywna
	Ceramika		Krzemień
	Polepa		Kamień
	Węgle drzewne, spaleniźna		

Ryc. 6. Skwierzyna, stan. 7, gm. loco, woj. lubuskie. Plany i przekroje wybranych obiektów: (a) jama gospodarcza produkcyjna; (b, c) jamy gospodarcze-zasobowe (rys. T. Włodarski)

Fig. 6. Skwierzyna, site 7, loco commune, lubuskie voivodship. Plans and cross-sections of selected features: (a) household manufacturing pit; (b, c) household-resource pits (fig. T. Włodarski)

ścianek stwierdzono drobiny węgla drzewnych. W kilku obiektach odkryto kilkadziesiąt ułamków polepy, jednak stan zachowania nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, czy polepa ta może pochodzić z konstrukcji wzmacniającej ściany albo dno wypełniska. Najlepiej zachowane ślady obudowy dna w postaci warstewek czarnej ziemi z domieszką węgla drzewnych będących pozostałością drewnianej wykładziny, zarejestrowano w obiektach 44, 50, 89, 205, 221, 230, 274, 349, 384, 385, 396, 400, 407, 494 (Ryc. 4:c, e, g; 5:b, d; 19b-e). Podobne do opisanych wyżej ślady w postaci czarnej warstwy odkryto jeszcze w innych obiektach, np. 36 (Ryc. 4:b), 37, 111, 388, 427, wydaje się jednak, że miąższość zachowanej warstwy jest zbyt duża, by interpretować ją jako pozostałość drewnianej wykładziny. Idąc za analogiami

etnograficznymi bardziej zasadne wydaje się przypuszczenie, że mamy do czynienia z jamami, które zabezpieczano przed wilgocią za pomocą słomy (Moszyński 1967, 241-243). W jednym przypadku możemy mówić o śladach wewnętrznych konstrukcji zarówno przy dnie, jak i stropie. Miały one prawdopodobnie na celu poprawienie izolacji, a cienka czarna smuga zarejestrowana przy stropie obiektu na całej szerokości wypełniska może być reliktem zabezpieczenia jamy poprzez przykrycie jej wlotu (Ryc. 4:a, g; 19:a). Jeden z obiektów tej grupy był wypełniony rozdrobnionymi kamieniami różnego pochodzenia. Możemy w tym przypadku mieć do czynienia z jamą zasobową, zawierającą materiał służący być może jako domieszka schudzająca do produkcji naczyń. Ostatnią grupą obiektów gospodarczych zasobowych są te, których dna zostały wyłożone kamieniami polnymi różnej wielkości. Konstrukcje takie zarejestrowano w jamach 330, 352, 377, 393, 496, 499 (Ryc. 5:a, c).

Jednocześnie w obiektach tych nie stwierdzono obecności spalenizny ani węgla drzewnych, co pozwala wykluczyć interpretowanie ich jako paleniska.

Warto w tym miejscu odnotować sytuację, gdy w bezpośrednim sąsiedztwie jam gospodarczych zasobowych zlokalizowane były ogniska, obiekty produkcyjne lub nieokreślone różnej wielkości. Takie ich rozmieszczenie mogło być związane z procesem obróbki surowców, które w dalszej kolejności składowano i przechowywano w jamach zasobowych. Obiekty różnej wielkości, opisane przez nas jako nieokreślone, mogły powstać w procesie budowy lub użytkowania jam zasobowych, przy czym te niewielkich rozmiarów stanowią być może relikty słupów towarzyszących konstrukcji jamy zasobowej.

JAMY GOSPODARCZE PRODUKCYJNE

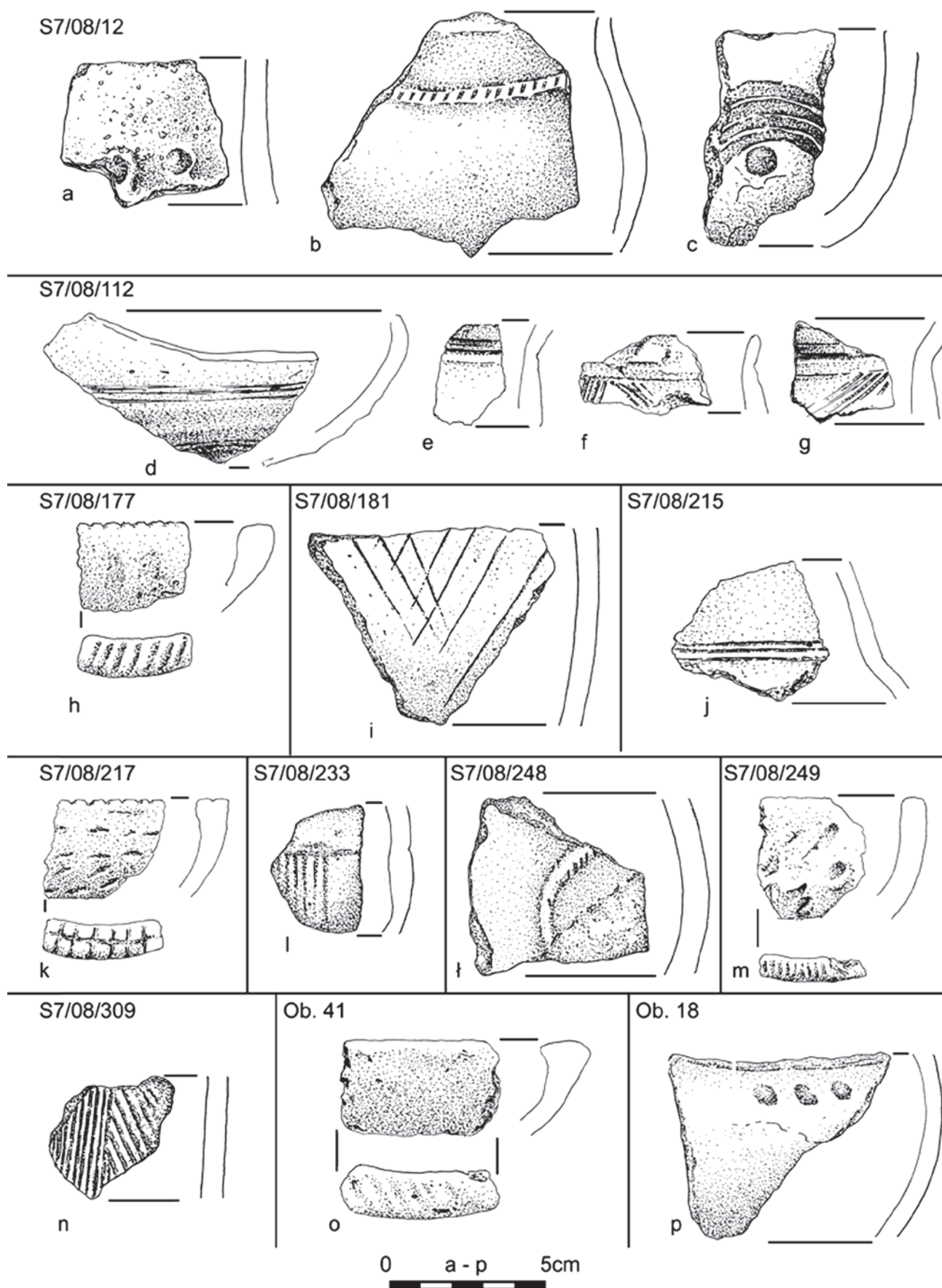
Obiekty określane w literaturze mianem „palenisk jamowych” zaklasyfikowano za J. Michalskim jako relikty jam produkcyjnych (Michalski 1983, 178). Stanowisko znajduje się na terenie poręby leśnej i znaczna część wypełnisk obiektów mogła ulec zniszczeniu w wyniku gospodarki leśnej. Fakt ten znacznie utrudnia pewną i właściwą interpretację obiektów. W przypadku zachowania się jedynie kilkucentymetrowej miąższości warstwy spalenizny można mówić zarówno o ognisku, palenisku, jak i o pozostałościach jamy produkcyjnej lub wędzarni. Stąd też przy wyznaczaniu tej grupy obiektów starano się wskazać obiekty, których stan zachowania wzbudzał najmniej wątpliwości. W efekcie 17 z nich zaklasyfikowano jako jamy produkcyjne. Obiekty te rozrózniono również od palenisk i ognisk, zgodnie z definicją, że paleniska i ogniska są to miejsca palenia otwartego ognia. Z braku wyznaczników takich, jak na przykład przepalone ziarna zbóż, jedyną przesłanką pozwalającą interpretować obiekty jako jamy służące do suszenia bądź do prażenia ziarna był prostokątny lub trapezowaty kształt ich wypełniska (Ryc. 4:a, d, i; 5:e, g; 6:a; 19:a, f). Poza tym jamy produkcyjne odróżniono od opisanych wyżej zasobowych przede wszystkim występowanie przy dnach palenisk, ognisk bądź też ich śladów (Michalski 1983, 168). W pięciu zarejestrowano kamienie ułożono w dnie i w środkowej części (Ryc. 4:a, i; 6:a; 19:a). Obiekt 431 (Ryc. 19:f) ze względu na klepsydrowaty kształt profilu możemy hipotetycznie traktować jako relikty wędzarni. Wymiary tych obiektów na powierzchni zamykały się w przedziale od około 70 do 110 cm i głębokości do 76 cm.

Budowa trzech spośród obiektów zaszeregowanych jako produkcyjne wydaje się sugerować, że mogły one służyć do zakwaszania lub zasalania produktów (Ryc.

4:a; 19:a). Bez specjalistycznych analiz próbek wypełnisk obiektów niezwykle trudno jest stwierdzić z całą pewnością, że dany obiekt wykorzystywany był do konserwacji pożywienia właśnie przez zakwaszanie bądź zasalanie, jednak dane etnograficzne (Moszyński 1967, 239-241) oraz archeologiczne (Michalski 1983, 163) pozwalają na taką interpretację obiektów, których wypełniska w profilach zachowują regularny, prostokątny lub trapezowaty kształt, a na powierzchni bądź tuż przy niej rejestrowano kamienie. W założeniu konstrukcja taka miała na celu poprawienie jakości procesu zakwaszania i jego przyspieszenie poprzez przyciskanie kiszonki dostępnymi ciężarkami. Obiekty tego typu charakteryzują się występowaniem co najmniej dwóch warstw, gdzie przy spągu znajdowała się warstwa ciemniejsza, będąca pozostałością kiszonki, wyżej zaś dociskające ją kamienie. Nierzadko jednak w profilach obiektów daje się wydzielić tylko jedną lub więcej niż dwie warstwy. O ile wystąpienie trzech lub dwóch ciemniejszych warstw w stropie i spągu, jaśniejszej pomiędzy nimi oraz kamieni na powierzchni, pozwala zrekonstruować taki obiekt jako jamę, której dno zostało wyłożone drewnianą podłogą, a do przyciśnięcia wsadu użyto podobnej drewnianej konstrukcji, o tyle trudniej jest interpretować obiekty, w wypełniskach których wyznaczono tylko jedną warstwę z kamieniem na powierzchni. Być może sytuacja taka jest związana ze stanem zachowania wypełniska albo ze sposobem zabezpieczenia kiszonki w sposób nie pozostawiający czytelnych śladów. Sytuacja podobna do opisanej wyżej może mieć miejsce również w przypadku obiektów zasobowych. Być może starano się w podobny sposób zamykać otwór jamy, jednocześnie zabezpieczając kamieniami produkty w niej złożone.

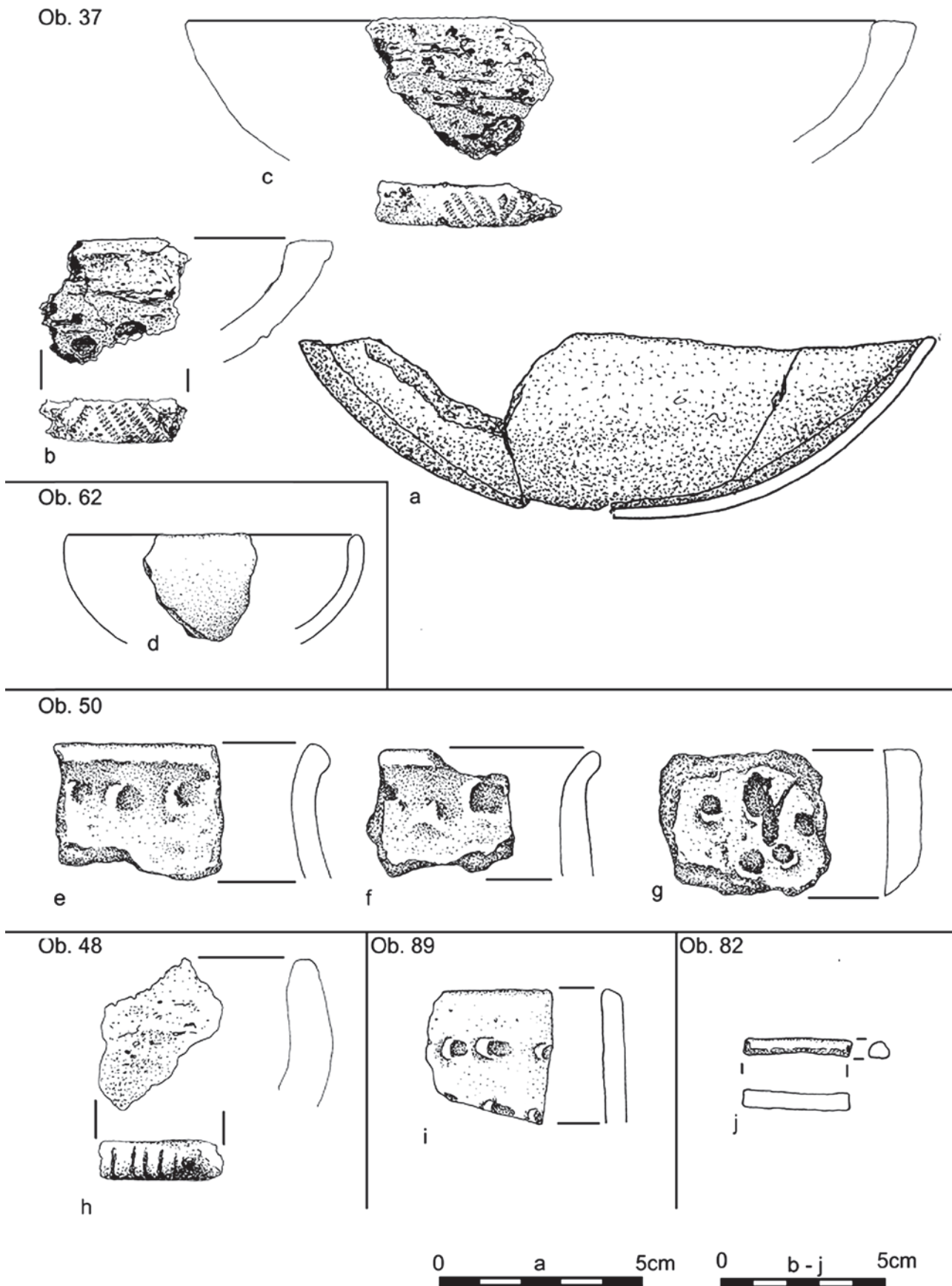
OGNISKA

Jako ogniska sklasyfikowano 7 obiektów. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że kryterium pozwalającym określić dany obiekt jako ognisko lub palenisko jest definicja, według której paleniska to miejsca otwartego ognia wyposażone w odpowiednią konstrukcję, ogniska zaś tej konstrukcji są pozbawione (Michalski 1983, 178). Ogniska wyróżnione zostały na podstawie obecności węgla drzewnych i spalenizny. W jednym przypadku na powierzchni obiektu zalegało kilka kamieni, jednak duża część jego wypełniska została zniszczona korzeniami, tak że trudno było określić, czy kamienie te tworzyły jakąś konstrukcję. Drugie z ognisk wystąpiło wspólnie z jamą zasobową (Ryc. 5:d; 19:e). Kolejne zaś zachowało się jedynie w części przydennej, nie można więc z całą pewnością stwierdzić, czy obiekt ten należy uważać za ognisko, czy też może bardziej prawidłowe

Ryc. 7. Skwierzyzna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej: (a-n) z powierzchni arów; (o, p) z wypełnisk obiektów (rys. M. Wiechno)

Fig. 7. Skwierzyzna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture: (a-n) from the surface; (o, p) from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 8. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Zabytki kultury łużyckiej: (a-i) ceramika z wypełnisk obiektów; (j) fragment przedmiotu wykonanego z brązu (rys. M. Wiechno)

Fig. 8. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Relics of the Lusatian culture: (a-i) ceramics from the feature fill; (j) fragment of a bronze artefact (fig. M. Wiechno)

byłoby zaklasyfikowanie go jako spągowej części jamy produkcyjnej, na przykład wędzarni. Cztery zostały w dużym stopniu zniszczone. Wszystkie ogniska na powierzchni zachowały kształt zbliżony do owalnego, w profilu zaś były nieckowate. Ich wymiary mieściły się w granicach od 80 do 131 cm, a głębokość nie przekroczyła 43 cm.

PALENISKA

Spśród obiektów o określonej chronologii do palenisk zaliczono 2 obiekty o owalnych kształtach i misowatych profilach. Ich wymiary w rzucie płaskim zawierały się w przedziale 124×82 cm, a głębokość nie przekraczała 38 cm. Wypełnisko obiektu 509 tworzyła pojedyncza warstwa ilastego piasku przemieszanego z intensywną próchnicą, węglami drzewnymi i ceramiką. W profilu pod próchnicą widoczne były ułożone kamienie polne. Część południowa obiektu została zniszczona przez korzenie. Obiekt 540 tworzyły dwie warstwy. Pierwsza, złożona z ilastego piasku przemieszanego z próchnicą i spalenizną, w rzucie płaskim widoczna jest w postaci smugi o kształcie zbliżonym do wydłużonego owalu o wymiarach około 70×25 cm z rozmytymi krawędziami. Otacza ją wypełnisko drugiej warstwy – ilastego piasku przemieszanego z próchnicą. Zarówno na powierzchni, w części południowej, jak w profilu i pod warstwą próchnicy, widoczne są ułożone kamienie polne.

PIECE

Na omawianym stanowisku mamy 2 obiekty, który ze względu na konstrukcję można uznać za piece. Interpretacja ta ze względu na stan zachowania nie jest pewną, nie da się też jednoznacznie określić ich przeznaczenia. Pierwszy (obiekt 160), być może jest reliktem pieca garncarskiego. W zachowanym fragmencie obiektu, w jego południowej części, od stropu po połowę miąższości wypełniska zarejestrowano konstrukcję kamienną wraz z piaskiem przemieszanym z próchnicą, węglami drzewnymi, ceramiką (190 fragmentów) i polepą (179 fragmentów). Konstrukcja taka może wskazywać na relikտ pieca jamowego bez otworu bocznego. Pozostała część była zniszczona, być może została wtórnie wykorzystana jako jama gospodarcza. Prawdopodobna interpretacja obiektów tego typu może być utrudniona również z uwagi na trudności przy rozdzieleniu konstrukcji prymitywnych jam produkcyjnych od częściowo zniszczonych pieców. Drugi (obiekt 572) o wymiarach 156×114 cm i głębokości 42 cm, w rzucie płaskim był owalny, natomiast w profilu nieckowaty z misowatym przegłębieniem

w południowo-wschodniej części. Wyróżniono w nim dwie warstwy: pierwszą barwy ciemnoszarej, złożoną z ilastego piasku przemieszanego z próchnicą, oraz drugą, o większej miąższości, barwy ceglanobrunatnej przemieszanej z próchnicą, spalenizną i węglami drzewnymi, zarejestrowaną w części centralnej i wschodniej.

SKUPISKA CERAMIKI

Pośród obiektów zarejestrowanych na stanowisku 7 w Skwierzynie, 2 sklasyfikowano jako skupiska ceramiki. W ich wypełniskach odkryto łącznie 53 fragmenty naczyń glinianych różnej wielkości. Są to ułamki misy zdobionej odciskami paznokci oraz naczynia jajowatego z ornamentem w postaci linii dołków umieszczonych na listwie plastycznej tuż pod wychylonym wylewem (Ryc. 13:g). W rzucie płaskim i w profilu oba te obiekty były do siebie podobne. Ich kształty na powierzchni zbliżone były do okręgu, a w profilu do niecki. Wielkość to 18 i 36 cm, a głębokość 8 i 26 cm. Kształt skupisk sugeruje, że mogły one stanowić pozostałość jam gospodarczych z naczyniem do przechowywania produktów bądź po prostu pozostałość jamy odpadkowej.

DOŁKI POSŁUPOWE

Dołki posłupowe (71 obiektów) są obok jam o nieokreślonej funkcji i jak gospodarczych zasobowych, najliczniejszą grupą obiektów. Obiekty te zostały wyznaczone w oparciu o kształt zarówno na planie, jak i w profilu oraz w oparciu o wymiary. Kształt większości z nich na powierzchni był okrągły lub owalny, natomiast profile wypełniska były bardziej zróżnicowane. Spotykamy więc profile półokrągłe, lejowate, prostokątne, nieckowate i trapezowate. Wymiary tych obiektów na powierzchni nie przekraczały 80 cm, nie były jednak mniejsze niż 22 cm, a ich głębokość dochodziła do 80 cm. W przypadku gdy podobne obiekty nie tworzą skupisk, ich interpretacja staje się trudna, przyjęło się bowiem charakteryzować je raczej w szerszym kontekście, w układzie kilku czy kilkunastu tworzących pozostałość konstrukcji naziemnej. Próby interpretacji tego rodzaju obiektów, zwłaszcza w przypadku większych układów, podjęto w literaturze (Skowron 2004). Opracowanie to dotyczy kultury przeworskiej, jednak jego ogólne założenia zastosować można i dla innych kultur archeologicznych. Na omawianym stanowisku trudno się dopatrywać podobnych układów z wyjątkiem dwóch, występujących w bezpośrednim sąsiedztwie jam gospodarczych, stanowiących być może ślad konstrukcji zadaszania. W żadnym z nich jednak nie znaleziono ceramiki, natomiast same jamy są związane z osadnictwem lużyckim.

JAMY NIEOKREŚLONE

Jamy nieokreślone w liczbie 215, to obiekty, których funkcji z uwagi na stan zachowania nie jesteśmy w stanie poprawnie zinterpretować oraz obiekty powstałe prawdopodobnie wskutek wypełnienia próchnicą albo warstwą kulturową naturalnych zagłębień terenu. Charakterystyczne jest dla nich duże zróżnicowanie kształtów. Co prawda na stanowisku Skwierzyna 7 nie zarejestrowano warstwy kulturowej, nie można jednak wykluczyć, że została zniszczona, a jej pozostałość rejestrujemy w płytkich zagłębieniach terenu. Wśród zarejestrowanych na omawianym stanowisku obiektów związanych z osadnictwem kultury łużyckiej jest to druga grupa pod względem liczebności, o zdecydowanie najbardziej zróżnicowanych kształtach planów, profili i zawartości wypełnisk. Stwierdzono obiekty zbliżone w planie płaskim do okręgu, owalu lub prostokąta, klepsydrowate, trójkątne oraz nieregularne. Przekroje były misowate, nieckowate, trapezowate, półokrągłe, prostokątne, trójkątne i nieregularne. Wymiary omawianego typu obiektów wahały się od 35 do 230 cm, ich głębokość nie przekraczała zaś 60 cm. Większość spośród wszystkich jam zachowała jednorodny układ stratygraficzny. Wypełnisko stanowiła próchnica przemieszana z piaskiem luźnym bądź ilastym. Zarejestrowano również 5 dużych obiektów o nieregularnych kształtach i płytkim nieregularnym profilem. Były to obiekty powstałe, podobnie jak mniejsze tego typu, poprzez wypełnienie nierówności terenowych próchnicą. Z pewnością nie były to relikty konstrukcji mieszkalnych.

■ OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA CERAMIKI KULTURY ŁUŻYCKIEJ

Pozostałości naczyń ceramicznych są silnie rozdrobnione, w części wtórnie przepalone i spumeksowane. Znalezione tylko jeden prawie nieuszkodzony puchar (Ryc. 14:a) oraz duży fragment naczynia miniaturowego (Ryc. 13: j). Udało się także zrekonstruować niemal cały wylew misy (Ryc. 18:i), połowę niewielkiej miski (Ryc. 8:a) oraz fragment innej, zdobionej ornamentem paznokciowym (Ryc. 16:g). Znaczny odsetek zbioru fragmentów ceramiki (1084) stanowią niewielkie i wyjątkowo zniszczone ułamki. Poza tym pozyskano 5682 fragmenty brzuśców naczyń, 646 wylewów, 259 den oraz 36 uch.

TECHNOLOGIA

Grubość ścianek naczyń mieści się w przedziale 3-16 mm. Cały zbiór podzielono na trzy grupy technologiczne: pierwszą stanowiły naczynia o ściankach cieńszych niż 6 mm, drugą ceramika średniościana o grubości 6-10

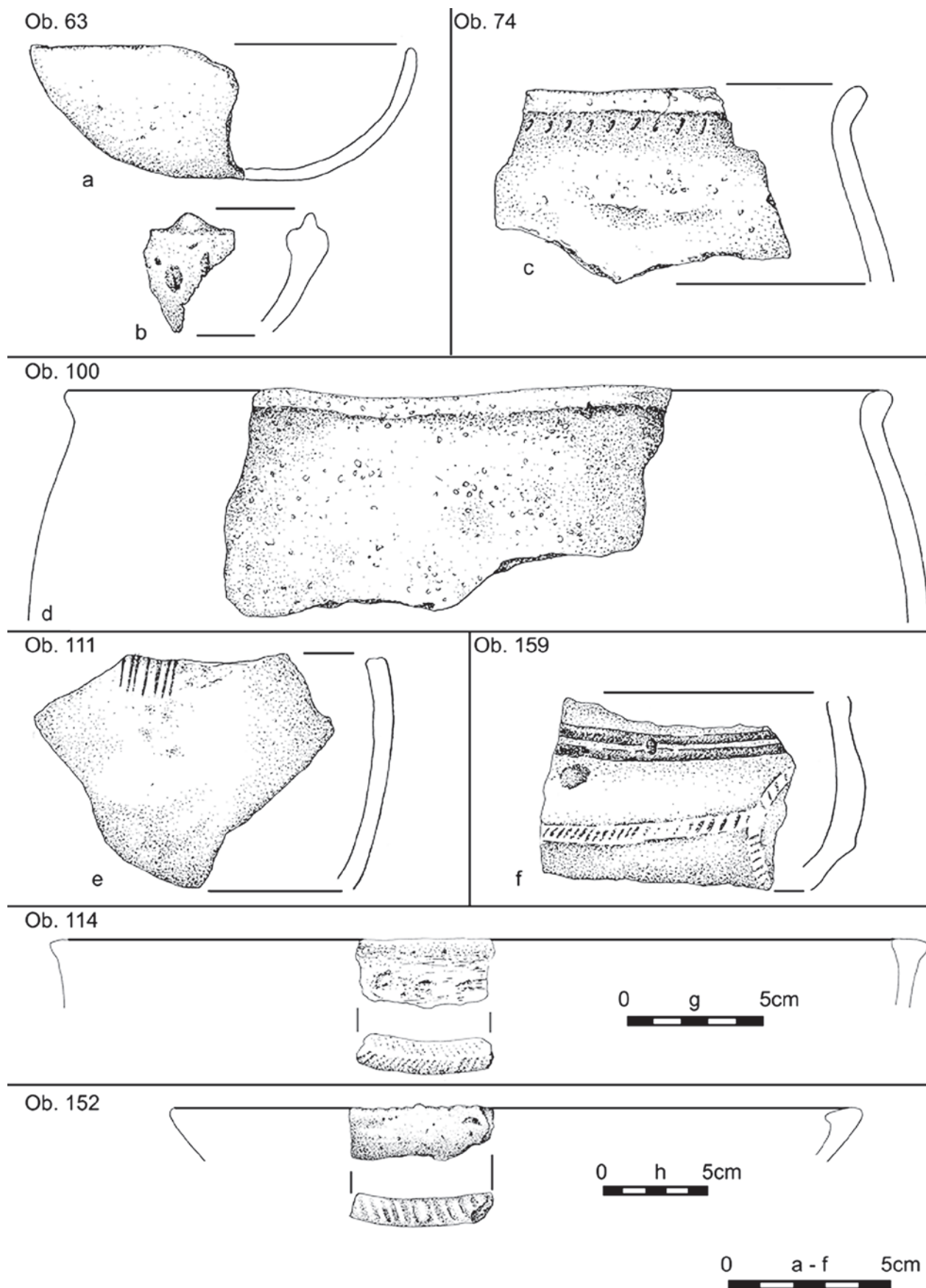
mm, trzecią zaś ceramika grubościenna, przekraczająca 10 mm. Zdecydowanie przeważa ceramika średniościana (93% zbioru), dużo mniej licznie reprezentowana jest cienkościenna (6%), najrzadziej spotykane są naczynia grubościenne (1%).

Masa ceramiczna użyta do produkcji naczyń najczęściej była schudzana średnio- (66% zbioru) lub gruboziarnistym (29%) tłucznem kamiennym. Za ziarna grube uznano większe niż 1 mm, średnie - w przedziale 0,3-1 mm. Dużo rzadziej spotyka się domieszkę tłuczenia drobnoziarnistego i piasku (5%). Nie stwierdzono dodatku materiałów organicznych. Tłuczeń, także o większej granulacji, był używany również do produkcji naczyń cienkościennych, jednak jego ilość zdecydowanie zwiększa się w przypadku ceramiki średnio- oraz grubościennej. W przypadku egzemplarzy o brzuścach chropowatych masa ceramiczna naczyń zawierała z reguły domieszkę drobniejszej frakcji niż użyta do obrzucenia jego powierzchni.

Najczęściej spotykanym kolorem zewnętrznej powierzchni naczyń był ceglasto-brunatny (57% zbioru), dużo rzadziej występowały naczynia jasnobrunatne (28%), sporadycznie ciemnobrunatne (5%), szare (4,5%) i ciemnoszare (4%), a do wyjątków należała ceramika czarna (mniej niż 0,5%). Dominacja różnych odcieni barwy brunatnej świadczy o użyciu gliny żelazistej (Mogielnicka-Urban 1984, 119). Niejednokrotnie powierzchnia naczyń była niejednolita, wielobarwna, co może być efektem krótkiego, nierównego wypału naczyń (Mogielnicka-Urban 1984, 118) lub ich późniejszego użytkowania.

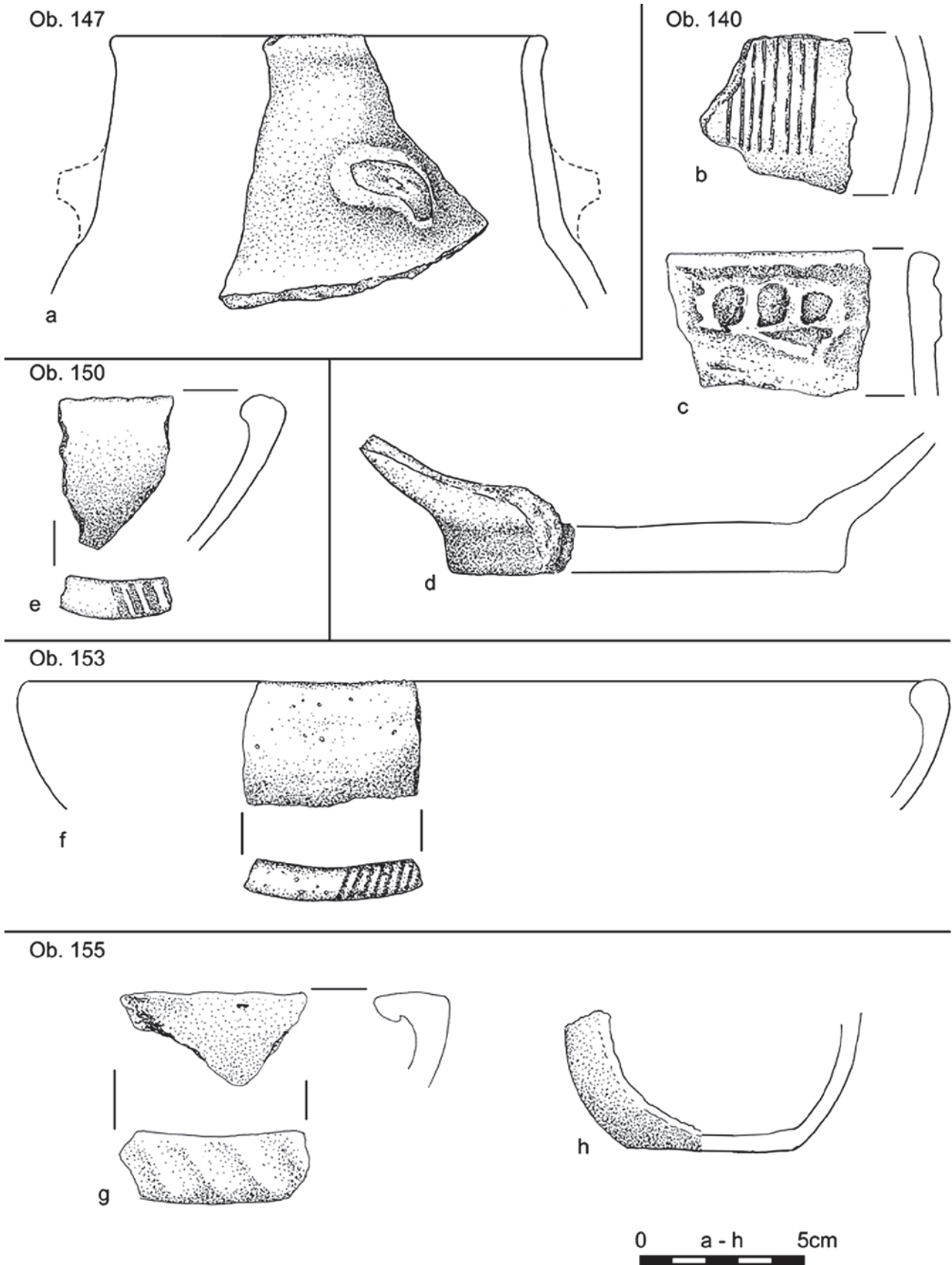
Powierzchnie wewnętrzne naczyń najczęściej miały barwę jasnobrunatną (36,5%) lub ceglasto-brunatną (23%), znaczny jest też odsetek ceramiki o wnętrzu ciemnoszarym (15%), ciemnobrunatnym (14%) lub szarym (11%). Najrzadziej spotyka się fragmenty naczyń o intensywnie czarnych powierzchniach wewnętrznych (0,5%).

Wśród fragmentów ceramiki naczyniowej dominowały te o dwubarwnych przełomach (54%), przy czym najliczniej występowała kombinacja ceglasto-jasnobrunatna. Drugą co do wielkości grupę stanowiły naczynia mające przełomy jednolite (39%), najmniejszy zaś odsetek stanowiły fragmenty ceramiki o przełomach trójbarwnych (7%), przy czym najczęściej wiązało się to z niewielką różnicą odcieni pomiędzy zewnętrzną a wewnętrzną powierzchnią naczyń, które to powierzchnie były przedzielone warstwą wyraźnie ciemniejszą. Zdaniem Mogielnickiej-Urban taki wygląd przełomów świadczy o krótkim czasie wypalania naczyń (Mogielnicka-Urban 1984, 118).

Ryc. 9. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obiektów (rys. M. Wiechno)

Fig. 9. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 10. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 10. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Najwięcej stwierdzono fragmentów naturalnie chropowatych, wykonanych z gliny schudzonej dużą domieszką tłuczni, nie poddawanych żadnym dodatkowym zabiegom (60,5%). Drugą co do liczebności grupę stanowiły ułamki szorstkie, zawierające zwykle domieszkę o drobniejszej frakcji (24%), trzecią – ceramika o fakturze powierzchni gładkiej (5%), wygładzanej (2,5%) i wyświecanej (0,5%). Kolejną grupę tworzą ułamki naczyń, które poddano celowym zabiegom chropowacenia przez obrzucenie ich powierzchni silnie schudzoną masą ceramiczną (4%) lub obmazywanie ich tą masą przy pomocy wiechcia lub miotłki (3%). Zabiegi te stosowane przede wszystkim w przypadku ceramiki kuchennej, miały na celu zwiększenie odporności naczyń na działanie wysokiej temperatury, polepszenie ich właściwości termicznych oraz ewentualnie zapobieżenie wysłizgiwaniu się ich z rąk (Mogielnicka-Urban 1984, 106). Najmniej liczne były fragmenty naczyń cienkościenne obustronnie czernionych i polerowanych (mniej niż 0,5%). Badania fizykochemiczne tzw. naczyń „grafitowanych” z terenów Dolnego Śląska nie stwierdziły występowania krystalicznej postaci grafitu ani w masie garncarskiej, ani na powierzchni takich naczyń. Tym samym stwierdzono, że efekt metalicznie lśniącej powierzchni uzyskiwano dzięki silnemu jej wygładzeniu i wypaleniu naczyń w atmosferze redukcyjnej (Łaciak 2007, 152). Ceramika cienkościenna obustronnie czerniona i polerowana jest charakterystyczna dla okresu halsztackiego C i D (Krzyszowski 2006, 24). Do ogólnego zbioru należy dołączyć także fragmenty ceramiki o zróżnicowanej fakturze zewnętrznej (mniej niż 0,5%). Najczęściej były to ułamki naczyń szorstkich w strefie przykrawędnej, zaś chropowatych w partiach niższych. Wnętrza naczyń w zdecydowanej większości pozostawiano szorstkie (90%), co jednak nie znaczy, że zupełnie surowe. Ułamki ceramiki o powierzchniach wewnętrznych gładkich lub wygładzanych stanowią o wiele mniej liczny zbiór (odpowiednio 9% i 1%). Nie stwierdzono wyraźnej zależności między sposobem wykończenia zewnętrznej i wewnętrznej powierzchni naczyń.

Znaczne rozdrobnienie materiału nie pozwala na prześledzenie procesu formowania naczyń. Warto jednak zauważyć spory odsetek wklęsłych den kształtowanych na wypukłych podkładkach. Taki sposób formowania dotyczył przede wszystkim den półokrągłych mis.

FORMY NACZYŃ

Ze względu na bardzo silne rozdrobnienie materiału ceramicznego, niezwykle trudno jest przypisać poszczególne fragmenty konkretnym formom naczyń. Poza wzmiankowanym już wyżej jedynym egzemplarzem

nieznacznie tylko uszkodzonego pucharka, naczynkiem miniaturowym i trzema częściowo zrekonstruowanymi misami, przesłanek do określenia kształtu i rodzaju naczynia dostarczały jedynie fragmenty wylewów oraz niektóre ułamki brzuśców. W przypadku den oraz uch jedynie w pojedynczych przypadkach udało się powiązać je z konkretnym typem. Na tej podstawie wyodrębniono sześć podstawowych form naczyń. W klasyfikacji tej posiłkowano się typologią zaproponowaną przez M. Kaczmarka (2002, 23-63).

GARNKI

Mianem garnków określa się jedno-, dwu-, lub trójsegmentowe naczynia, których średnica wylewu jest mniejsza od ich wysokości (Kaczmarek 2002, 36). Ponieważ używano ich przede wszystkim do przygotowywania pokarmów, musiały spełniać określone wymagania technologiczne: odporność na działanie wysokich temperatur uzyskiwano zwykle przez dodanie dużej ilości domieszki schudzającej i schropowacenie powierzchni, prosta tektonika zapobiegała utratom ciepła, proporcje ułatwiały dostęp do zawartości, a ucha i boczne występy pomagały przy przenoszeniu naczynia i umożliwiały zawieszenie go nad ogniem (Mogielnicka-Urban 1984, 130).

W zbiorze dominują okazy średniej wielkości oraz egzemplarze bardzo duże, najprawdopodobniej zasobowe. Wszystkie mają formy jajowate lub donicowate. Można wyróżnić naczynia o wylewach zachylonych do wewnątrz, zbliżonych do typu G41 wg Kaczmarka (Ryc. 16:d; 17:a), prostych, sugerujących jednosegmentowe garnki G5 (Ryc. 8:i; 11:a; 12:d; 14:i; 15:e; 16:c) oraz wychylonych na zewnątrz, w typie G31 (Ryc. 8:e, f; 9:c, d; 10:c; 11:h, i; 12:g; 13:g, h; 15:a, i; 17:i; 18:a, j). Ogromna większość garnków ma ścianki o grubości przekraczającej 6 mm, należą więc one do naczyń średniościennych. Dużo rzadsze są fragmenty egzemplarzy grubościennych (zwykle są to naczynia duże, zasobowe), a zupełnie pojedyncze cienkościennie. Zdecydowanie dominuje domieszka tłuczni kamiennego średniej lub grubej frakcji. Powierzchnia zewnętrzna naczyń jest w większości przypadków naturalnie chropowata, niekiedy, szczególnie w partiach przykrawędnych, szorstka lub wygładzana. Ze względu na wspomniane wyżej wymagania technologiczne wydaje się, że wszystkie ułamki ceramiki chropowatej można uznać za fragmenty garnków. Niektóre z naczyń tej grupy morfologicznej zaopatrzone były w naklejane guzy lub listwy plastyczne, często dodatkowo zdobione ornamentem dodatkowym. Wszystkie te motywy były umieszczane pod krawędzią naczynia.

Jednoczłonowe, słabo profilowane garnki typu G 41 i 51 są charakterystyczne dla V okresu epoki brązu i wczesnego okresu epoki żelaza (Kaczmarek 2002, 72; 2006, 118; Krzyszowski 2006, 23).

Misy

Do mis zaliczamy formy niskie, szerokootworowe, o średnicy wylewu większej bądź równej największej wydętości brzuśca i co najmniej dwa razy większej od wysokości naczynia (Kaczmarek 2002, 36). Służyły one często do wstępnego przygotowywania potraw, do mieszania, rozcierania, a także kwaszenia produktów. Niektórych z nich używano do serwowania gotowych dań oraz do ich spożywania (Mogielnicka-Urban 1984, 131).

Wśród częściowo zrekonstruowanych naczyń dominują misy. W większości przypadków jednak o identyfikacji formy naczynia decydowały pojedyncze fragmenty wylewów. Można wyróżnić trzy podstawowe rodzaje mis: najliczniej występują misy o wylewach zachylonych do środka, wygładzanych ścianach niekiedy zdobionych ornamentem linii rytych i kaneluowanych brzegach (Ryc. 7:0; 9:h; 10:f; g; 11:b; 12:e; h; 13:b; 14:h; j; 15:b; f; 16:b; 17:h; 18:f; i). Drugim typem są niewielkie miski w kształcie wycinka kuli o prostych wylewach i gładkich, zwykle dość cienkich ściankach (Ryc. 8:a, d; 9:a), trzecim egzemplarze średniościenne, ozdobione na całej powierzchni ornamentem paznokciowym, o żłobkowanych krawędziach, niejednokrotnie wzbogaconych również o dekoracje plastyczne (Ryc. 7: k; 9:b; 14:c; f; 16:g; 17:g). Osobno należy potraktować misy z obiektów 37 oraz 162. Pierwsza ma prosty wylew ozdobiony ornamentem pseudosznurowym i chropowate ścianki (Ryc. 8:c, b). Druga jest cienkościenna, a jej wylew zdobią podwójne różki plastyczne oraz ornament złożony z ukośnych oraz dookólnych żłobków (Ryc. 11:c).

Wszystkie misy ze względu na prostą, jednosegmentową tektonikę można szeroko zaliczyć do typów M 3-M 6 według Kaczmarka. Dominują misy stożkowate, szerokootworowe oraz egzemplarze w kształcie wycinka kuli. Wyjątkiem jest misa z obiektu 496, jako jedyna zaopatrzona w uszko. Słabo profilowane, jednoczłonowe misy typu M 31-61 są charakterystyczne dla V okresu epoki brązu i wczesnego okresu epoki żelaza (Kaczmarek 2002, 72; 2006, 118; Krzyszowski 2006, 23). Stożkowate misy o wylewach zachylonych do środka i kaneluowanych brzegach są formą długotrwałą, spotykaną już w IV okresie epoki brązu (Kołodziejki 1975, 207; Krzyszowski 1998, 228), ale powszechną dopiero w V okresie epoki brązu i trwającą przez cały okres halsztacki (Kołodziejki 1971, 242).

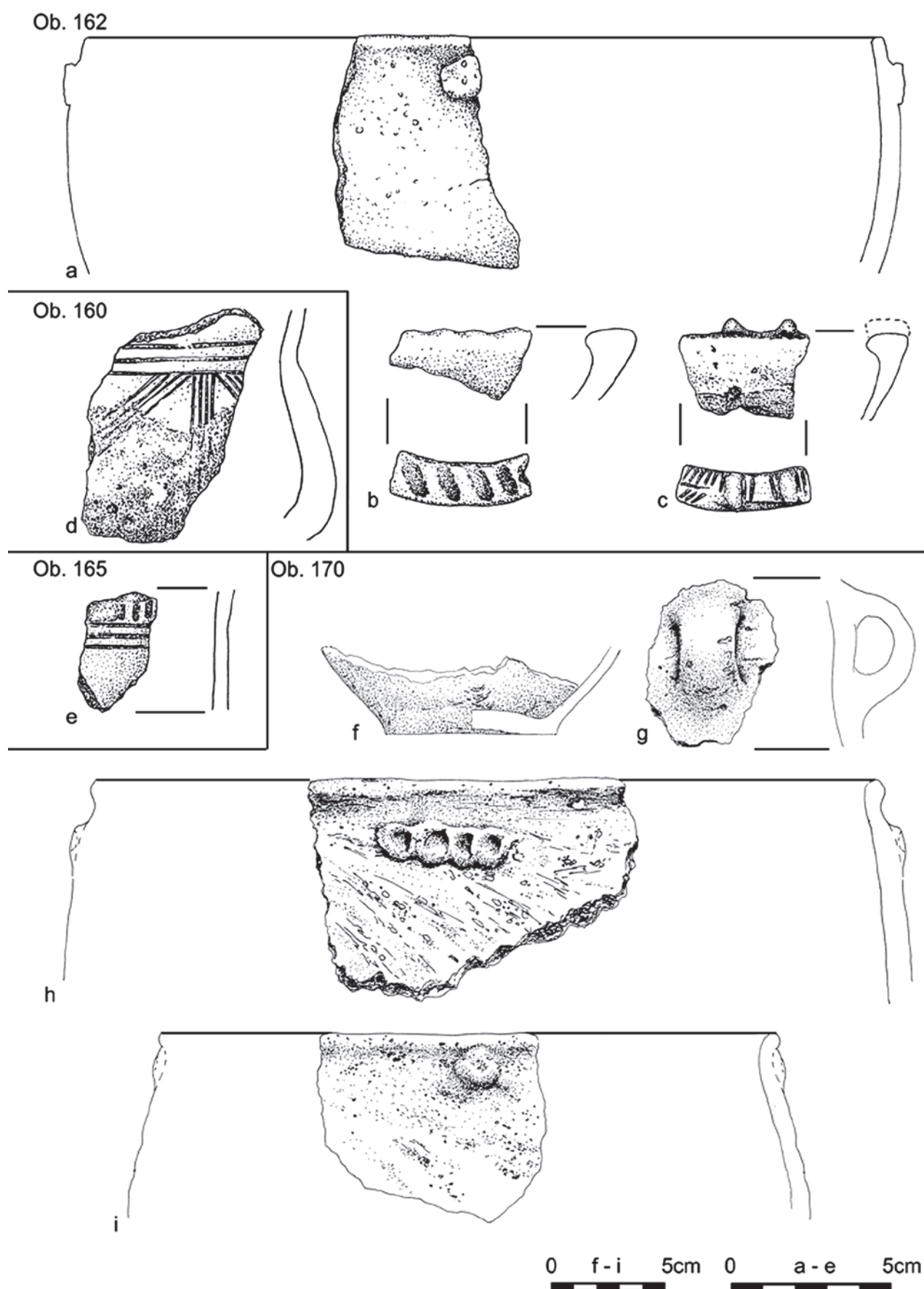
WAZY I CZARKI

Do tej grupy M. Kaczmarek zlicza „dość zróżnicowany morfologicznie zbiór naczyń dwu- i trójsegmentowych”. Mianem waz określa naczynia większe i bezuche, czarki zaś są ich zminiaturyzowaną wersją (Kaczmarek 2002, 25). W zespole ceramiki naczyniem wazowatym jest niewątpliwie fragmentarycznie zachowany egzemplarz z obiektu 261 (Ryc. 12:f). Trudno jest określić pierwotną formę tego egzemplarza, z dużą dozą prawdopodobieństwa można go jednak zaliczyć do typu W 2 według Kaczmarka, gromadzącego naczynia trójsegmentowe z baniastym brzuścem, a dokładnie do odmiany W 24 lub 25. Te niezbyt silnie profilowane egzemplarze, o łagodnych przejściach jednej części naczynia w drugą są typowe dla V okresu epoki brązu i wczesnego okresu epoki żelaza (Kaczmarek 2002, 72; 2006, 118; Krzyszowski 2006, 23).

W zbiorze ceramiki jest wiele ułamków silnie profilowanych brzuśców, o powierzchni szorstkiej, wygładzanej lub zupełnie gładkiej, często bogato zdobionych (Ryc. 7:b, d, e, g, j; 9:f; 11:d, e; 13:e; 14:b; 16:e; 17:c), jednak ich znaczne rozdrobnienie nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy pochodzą one z naczyń wazowatych, czy z innych form o rozbudowanej tektonice – dzbanów, amfor (formy większe), kubków lub pucharów (formy mniejsze). Na ich podstawie można jedynie w przybliżeniu określić wielkość naczyń, co pośrednio może sugerować ich formę. Pewną przesłanką jest również grubość ścianek fragmentów ceramiki: w większości są to ułamki naczyń średniościennych, spory jest również odsetek ceramiki cienkościennej. Wszystkie te starannie opracowane naczynia należą do grupy ceramiki stołowej. Drobniejsza domieszka schudzająca dodana do masy ceramicznej pozwala na uzyskanie surowca mniej odpornego na działanie wysokiej temperatury, ale umożliwiającego urozmaicenie tektoniki (Mogielnicka-Urban 1984, 131).

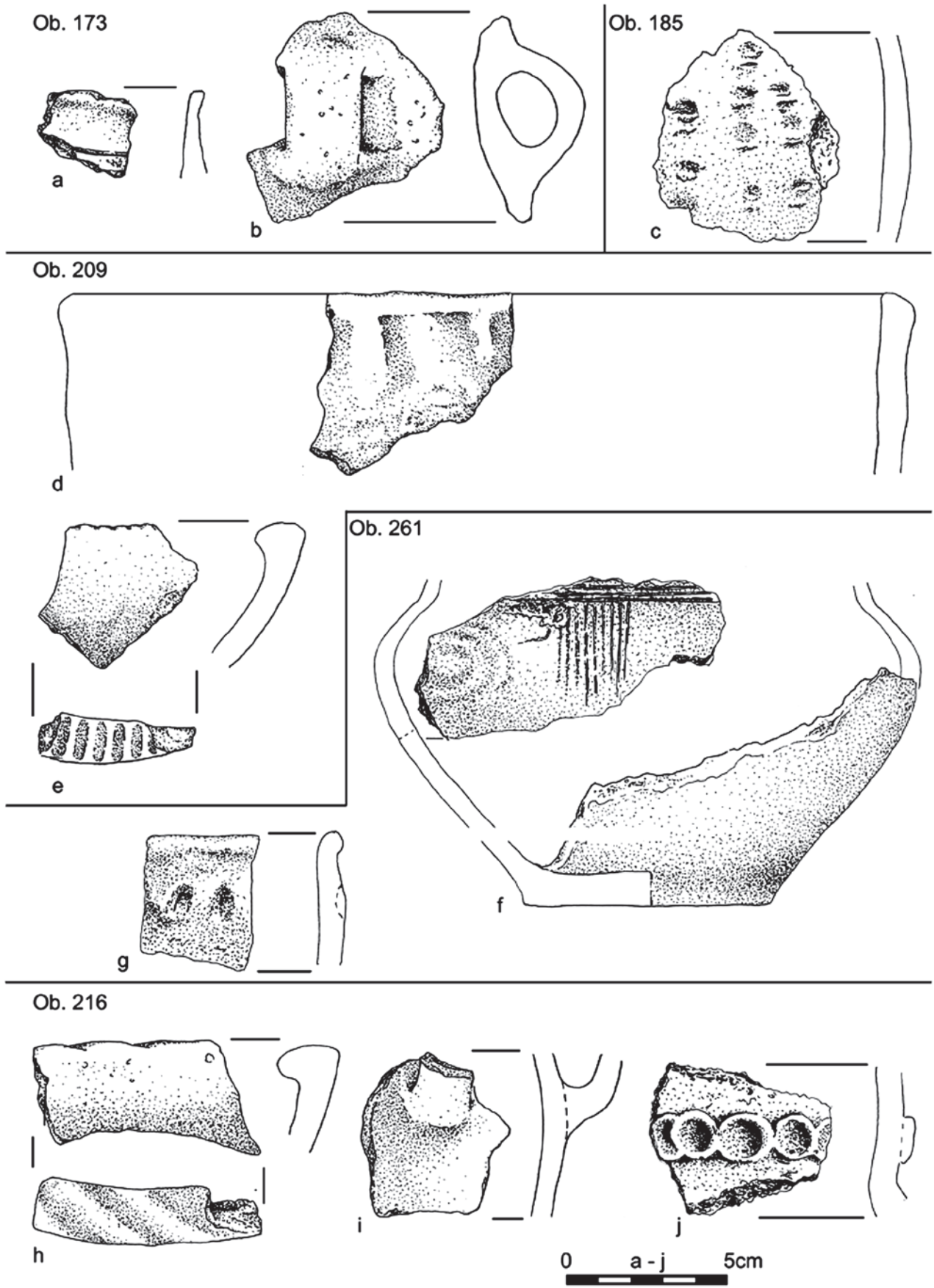
PUCHARKI

W materiałach kultury łużyckiej mianem pucharów określa się zróżnicowane pod względem morfologicznym naczynia, osadzone na wyraźnie wyodrębnionym dnie tworzącym nóżkę (Kaczmarek 2002, 38). Do grupy tej bezspornie należy zaliczyć jedyne prawie nieuszkodzone naczynie znalezione na omawianym stanowisku (Ryc. 14:a). Jest to niewielki, trójsegmentowy egzemplarz na nóżce, analogiczny do typu P 81 według Kaczmarka. Średnica jego wylewu wynosi 75 mm, dna 48 mm, wysokość zaś 106 mm. Ściany pucharaka mają grubość 3-4 mm, jednak do schudzenia masy ceramicznej użyto tłuczni o dość grubej frakcji. Powierzchnia

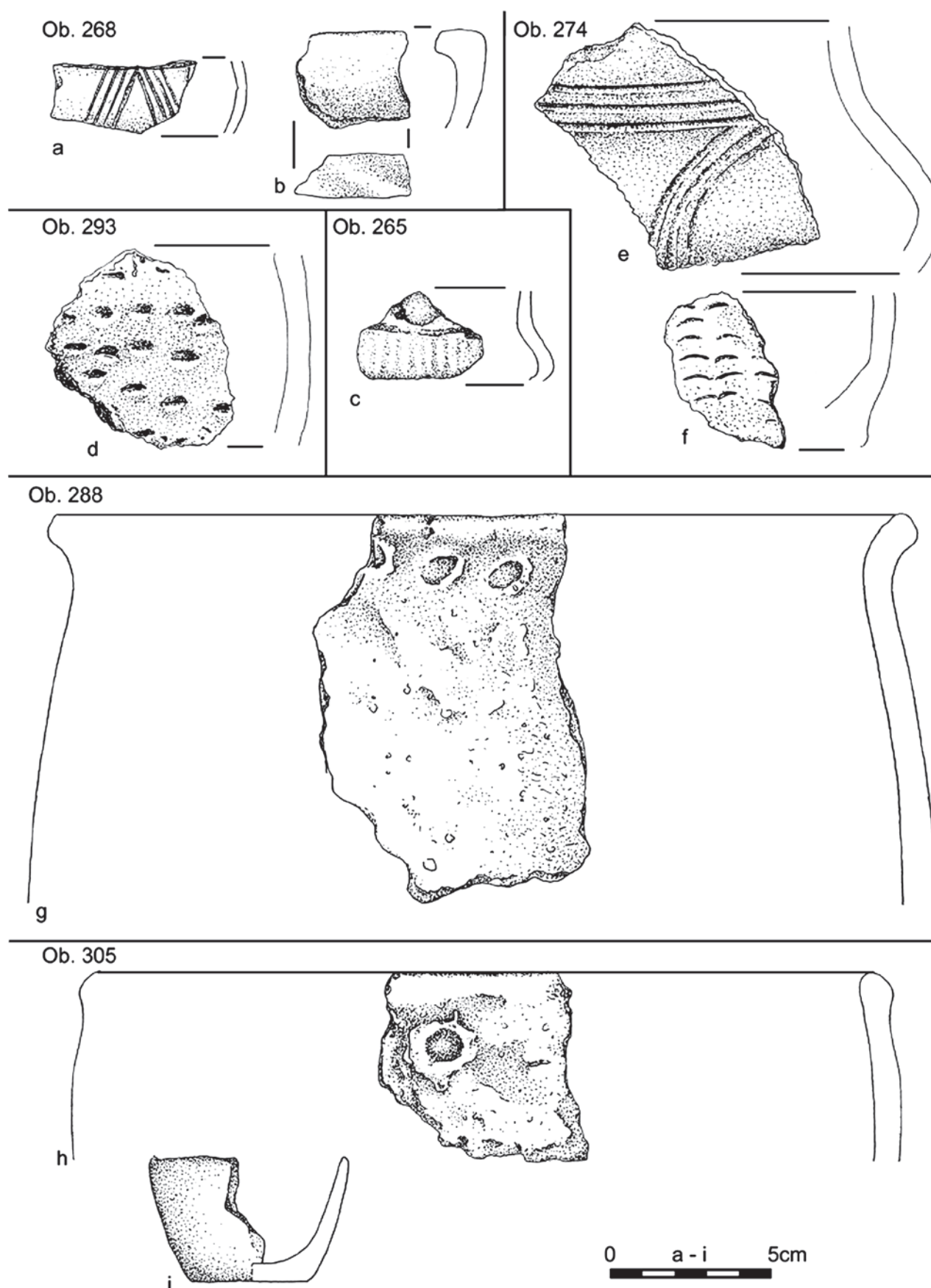
Ryc. 11. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 11. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 12. Skwierzyna, stan. 7, gm. Ioco, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 12. Skwierzyna, site 7, Ioco commune, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 13. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury lużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 13. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

zewnątrzna pucharka ma barwę brunatną, jego wnętrze jest nieznacznie ciemniejsze, natomiast widoczna w przełomie wewnętrzna warstwa ma kolor ceglasty. Obie powierzchnie pierwotnie były wygładzane lub zupełnie gładkie, aktualny stan naczynia uniemożliwia, niestety, dokładne określenie ich faktury. Ma ono prosty, nieznacznie zaokrąglony wylew, stożkową szyjkę, baniasty brzusec i wyraźnie wyodrębnioną, dość wysoką nóżkę. Miejsce tuż powyżej największej wydętości brzuśca zdobione jest ornamentem złożonym z wielokrotnych żłobków, natomiast na nóżce widać żłobki dookolne. Tektonika naczynia również została podkreślona za pomocą żłobków otaczających miejsce przejścia szyjki w brzusec i u nasady nóżki. Analogiczne egzemplarze spotyka się często w zbiorach ceramiki późnobrażowej i z wczesnego okresu epoki żelaza (Kaczmarek 2002, 72; 2006, 118; Krzyszowski 2006, 23).

DZBANY

Nie znaleziono ani jednego większego fragmentu dzbanu, jednak z dużym prawdopodobieństwem do tej grupy naczyń można zaliczyć ułamek pochodzący z obiektu 147. Jest to fragment smukłej, stożkowej szyjki łagodnie przechodzącej w brzusec, z zachowaną nasadą taśmowatego ucha (Ryc. 10:a). Naczynie to jest dość dobrze opracowane, o średnio grubych ściankach i wygładzonej powierzchni. W typologii M. Kaczmarka brak ścisłej analogii do tego egzemplarza, natomiast bardzo podobnie ukształtowaną szyjkę znaleziono na stanowisku Międzyrzecz 78 (Krzyszowski 2006; Ryc. 21). Drugim fragmentem, najprawdopodobniej pochodzącym z dzbanu, jest cienkościenny ułamek lejowatej szyjki zdobionej na załamaniu listwą plastyczną z ornamentem paznokciowym z obiektu 525 (Ryc. 18:f). Naczynia dzbanowate o lejowatej szyjce są charakterystyczne głównie dla stanowisk datowanych na IV okres epoki brązu (Kaczmarek 2002, 70), spotyka się je jednak również na stanowiskach późniejszych, w tym halsztackich (Kozłowska-Skoczka 2009, ryc. 6).

Wszystkie fragmenty uch pochodzące z opisywanego zbioru (Ryc. 11:g; 12:b, i; 14:d; 17:d) trudno przypisać określonej formie naczynia, ponieważ bywały w nie zaopatrywane zarówno dzbany, jak i garnki, misy, amfory, kubki i czerpaki. Ucha ze Skwierzyny różnią się wielkością, jednak wszystkie należą do typu taśmowatego. W większości przypadków trudno wnioskować o sposobie ich mocowania, zachował się jednak fragment brzuśca naczynia ze śladem mocowania na czop. Tylko jedno ucho, znalezione w obiekcie 95 było zdobione – wyżłobiono w nim dwie równoległe, szerokie bruzdy.

NACZYNIA MINIATUROWE

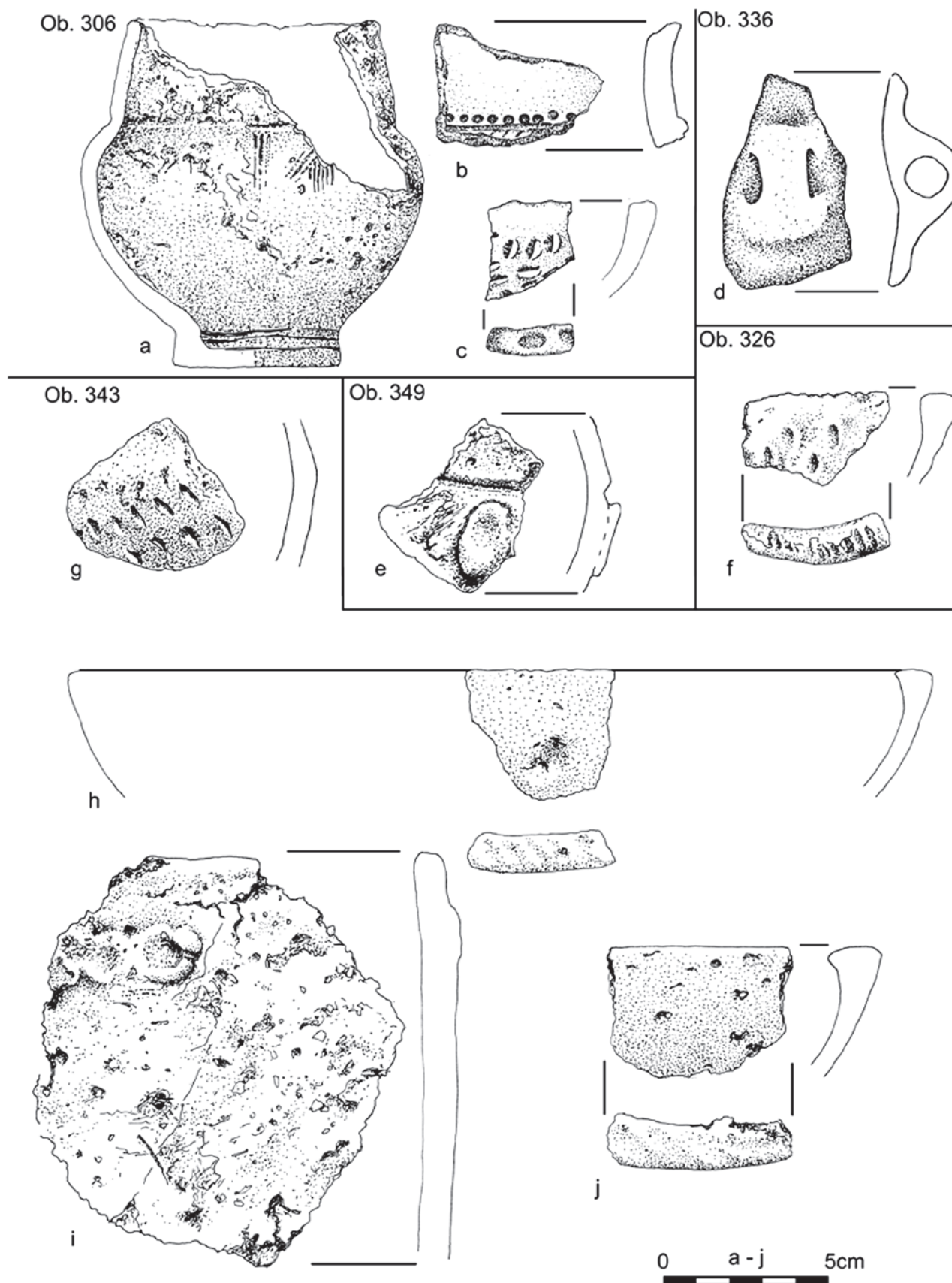
Do tej grupy zaliczono dwa egzemplarze: pochodzące z obiektu 305 miniaturowe naczynie doniczkowate (Ryc. 13:i) oraz znaleziony w obiekcie 521 fragment części przydennej niewielkiego naczynia o wyodrębnionym dnie i baniastym, ornamentowanym brzuścu (Ryc. 18:d). Najprawdopodobniej także ułamek silnie profilowanego, zdobionego brzuśca z obiektu 265 (Ryc. 13:c) oraz cienkościenny fragment wylewu z obiektu 401 (Ryc. 17:f) pochodziły z egzemplarzy o miniaturowych rozmiarach. Naczynia tej grupy są zwykle pomniejszonymi wersjami naczyń różnych typów, jednak stan zachowania egzemplarzy ze Skwierzyny uniemożliwia ich identyfikację z konkretną formą. Jedyne zachowane w większym fragmencie naczynie (egzemplarz z obiektu 305) formą przypomina wydzielone przez J. Chudziakową naczynia doniczkowate, bez wyodrębnionej szyjki, o brzegach lekko rozchylonych na zewnątrz (Chudziakowa 1974, 24, Tabl. V:3), jednak ze względu na stosunek średnicy jego wylewu do wysokości można je także zaliczyć do mis typu M6 według Kaczmarka. Podobne, choć większe naczynie znaleziono w Kruszewicy i określono je jako tygiel (Narożna-Szamałek 1988, 123).

ORNAMENTYKA

Występowanie ornamentu stwierdzono na 401 fragmentach, co stanowi około 6% całego zbioru. Wśród elementów zdobniczych umieszczanych na ścianach naczynia wyróżniono ornament odciskany, ryty, nacinany, bruzdowy i plastyczny. Zdobione krawędzie wylewów potraktowano oddzielnie.

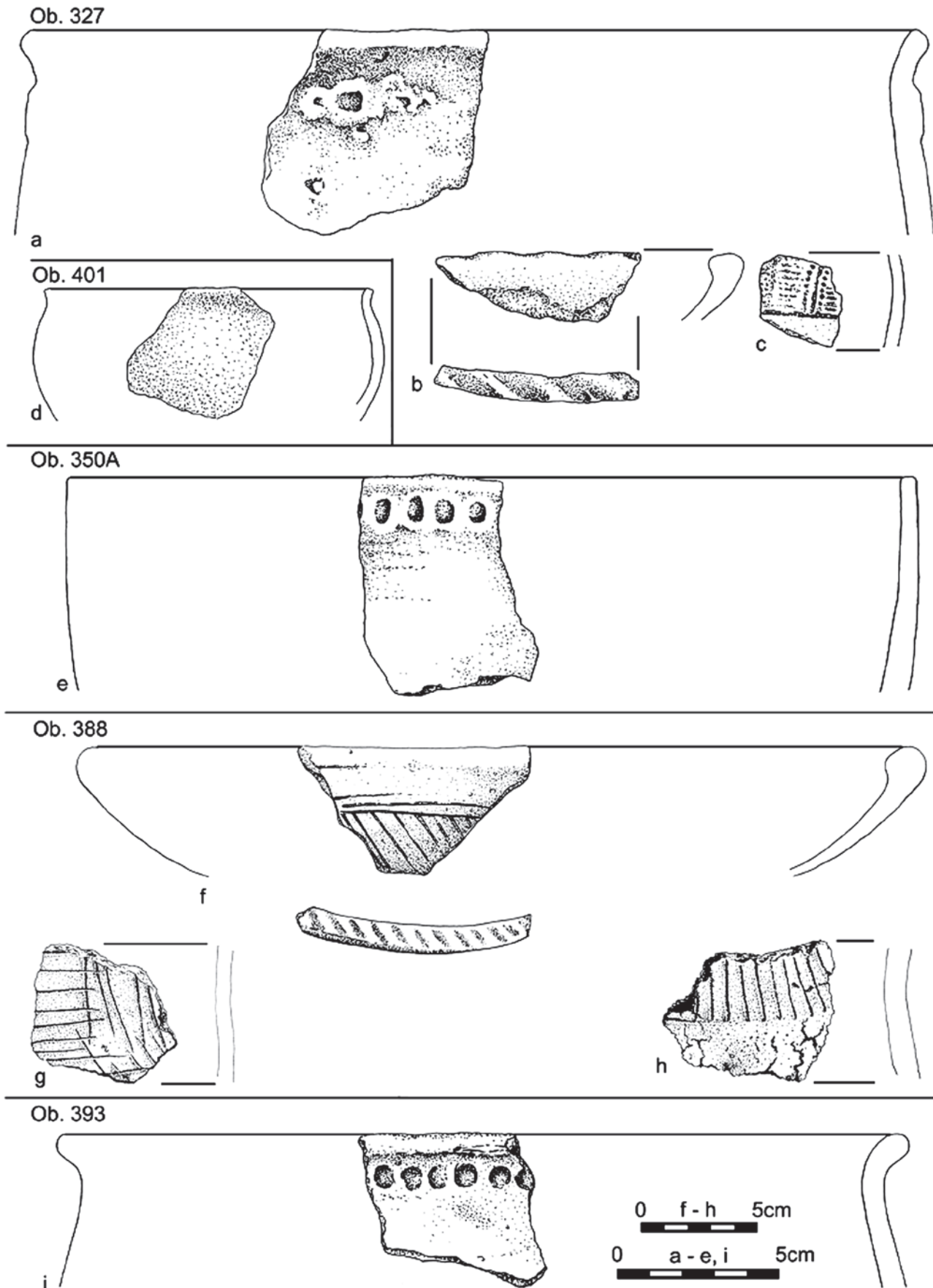
Ornament odciskany

Najczęściej występującym motywem zdobniczym był ornament paznokciowy, typ XV według Kaczmarka. Spotyka się go głównie na ściankach mis i garnków. W większości przypadków pokrywa on całą powierzchnię brzuśca naczynia (Ryc. 7:k, m; 8:g, i; 12:c; 13:d, f; 14:c, g, f; 16:f, g; 18:e). W niektórych przypadkach odciski nanoszone były w sposób zupełnie chaotyczny (np. Ryc. 16:f), czasem zaś ich układ jest bardziej uporządkowany (np. Ryc. 13:f). Niekiedy pojedynczy rząd odcisków paznokcia umieszczony jest jedynie pod krawędzią wylewu (Ryc. 8:e, f; 12:g; 13:g), albo na listwie plastycznej w miejscu przejścia szyjki w brzusec (Ryc. 18:c, h). Odciski różnią się wielkością, oraz, przy zachowaniu cech charakterystycznych, kształtem. Mamy więc do czynienia zarówno z wąskimi, półkolistymi bruzdami, jak i z szerokimi otworami, bardzo zbliżonymi do dołków. W przeważającej ilości przypadków ornament

Ryc. 14. Skwierzyna, stan. 7, gm. loco, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 14. Skwierzyna, site 7, loco commune, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 15. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 15. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

paznokciowy ozdobił naczynia średniościenne, spotykany jest jednak także na egzemplarzach o bardzo niewielkiej grubości ścianek (Ryc. 18:e).

Innym motywem zdobniczym są płytsze lub głębsze dołki, które były umieszczane pojedynczo (Ryc. 13:h; 17:b), w grupach (Ryc. 7:a, p; 10:c; 11:h; 14:i, 15:a) lub w rzędach (Ryc. 12:j; 15:e, i; 17:i; 18:b, j). Okrągłe lub owalne zagłębienia nanoszono bezpośrednio na ściankę naczynia (np. Ryc. 7:a; 15:i), lub znacznie częściej na naklejoną listwę plastyczną (np. Ryc. 18:j) lub na guzek (np. Ryc. 16:d). W niektórych przypadkach rząd okrągłych dołków wykonanych w blisko położonych guzkach przyjmuje formę rzędu połączonych ze sobą wypukłych kółek (np. Ryc. 17:i). Ta odmiana ornamentu dołkowego była umieszczana wyłącznie w strefie przykrawędnej, przede wszystkim na garnkach.

W materiale ceramicznym znajdujemy również przykłady pojedynczych dołków będących elementem większego motywu zdobniczego (Ryc. 7:c) oraz płytkie, niewielkie, okrągłe odciski, będące również częścią rozbudowanej dekoracji (Ryc. 15:c), podkreślone przez dookolne żłobki (Ryc. 13:e; 17:e) lub będące samodzielnym motywem zdobniczym (Ryc. 16:a).

Będący formą długotrwałą ornament paznokciowy nie jest precyzyjnym datownikiem, jednak wyraźnie zyskał on na popularności w późnym okresie epoki brązu (Kaczmarek 2006, 164).

Ornament ryty

Najprostszą jego formą tego są dookolne żłobki podkreślające tektonikę naczynia, występujące pojedynczo (Ryc. 16:e; 17:f) lub w pasmach (Ryc. 7:e, j; 9:f; 11:d, e; 12:f; 13:e; 14:a; 17:e). Drugą, bardzo często spotykaną jego odmianą, są pasma krótkich równoległych żłobków umieszczanych głównie na brzuścach naczyń wazowatych oraz innych silnie profilowanych, w układzie wertykalnym (typ II A wg Kaczmarek – Ryc. 7:l; 9:e; 10:b; 12:f; 15:h; 17:c, f; 18:d) lub diagonalnym, układających się w kształt V i odwróconego V (typ IV C – Ryc. 13:a) oraz kombinacje obu tych układów, analogiczne do typu V A (Ryc. 11:d; 14:a). Jednostkowym przypadkiem jest fragment ceramiki z motywem wielokrotnych linii rytych tworzących „trójkąt zaplatane” (typ VIII B – Ryc. 7:n), ornament pojawiający się w V okresie epoki brązu (Maciejewski 2006, 206). Spotyka się również pasma bardzo krótkich żłobków umieszczanych pod krawędzią naczynia (Ryc. 9:c).

Poza żłobkami występują także cieńsze, ale dłuższe linie ryte w układzie diagonalnym prostym (Ryc. 15:f) lub opartym na motywie litery V z krzyżującymi się liniami (Ryc. 7:i), nieregularnym (typ XIV A – Ryc. 15:g,

17:h). Ornament ten był umieszczany na misach i na fragmentach o niejasnej morfologii.

Odosobnionym przypadkiem jest fragment ceramiki, na którym widnieje ornament złożony z czterech szerokich półkolistych żłobków, otaczających pojedynczy, okrągły dołek (Ryc. 7:c) oraz niewielki ułamek z obiektu 237 z motywem zdobniczym złożonym z dwóch pasm horyzontalnie ułożonych równoległych żłobków, dwóch pionowych rzędów płytkich okrągłych dołków i rozdzielającej je wertykalnej linii (Ryc. 15:c). Jeszcze inną formę ornamentu rytego spotykamy na fragmencie silnie profilowanego brzuśca z obiektu 247 – zdobiący go motyw jest złożony z potrójnych pasm szerokich żłobków ułożonych horyzontalnie oraz łukowato (Ryc. 13:e). Ornament ryty, złożony z dookolnych żłobków podkreślających tektonikę naczynia połączonych z grupami pionowych i ukośnych linii rytych, występujący od IV okresu epoki brązu do okresu halsztackiego, jednak był najczęściej stosowany w młodszym okresie epoki brązu (Chudziakowa 1974, 43). Z kolei umieszczanie ornamentu w górnej strefie naczyń jest charakterystyczne dla okresu V epoki brązu i okresu halsztackiego (Szamałek 1992, 13)

Ornament nacinany

Jest on złożony z krótkich równoległych linii. Zdobił zwykle cienkie listwy plastyczne i umieszczany był w układzie diagonalnym (Ryc. 7:b; 9:f) lub jodełkowym (Ryc. 7:l).

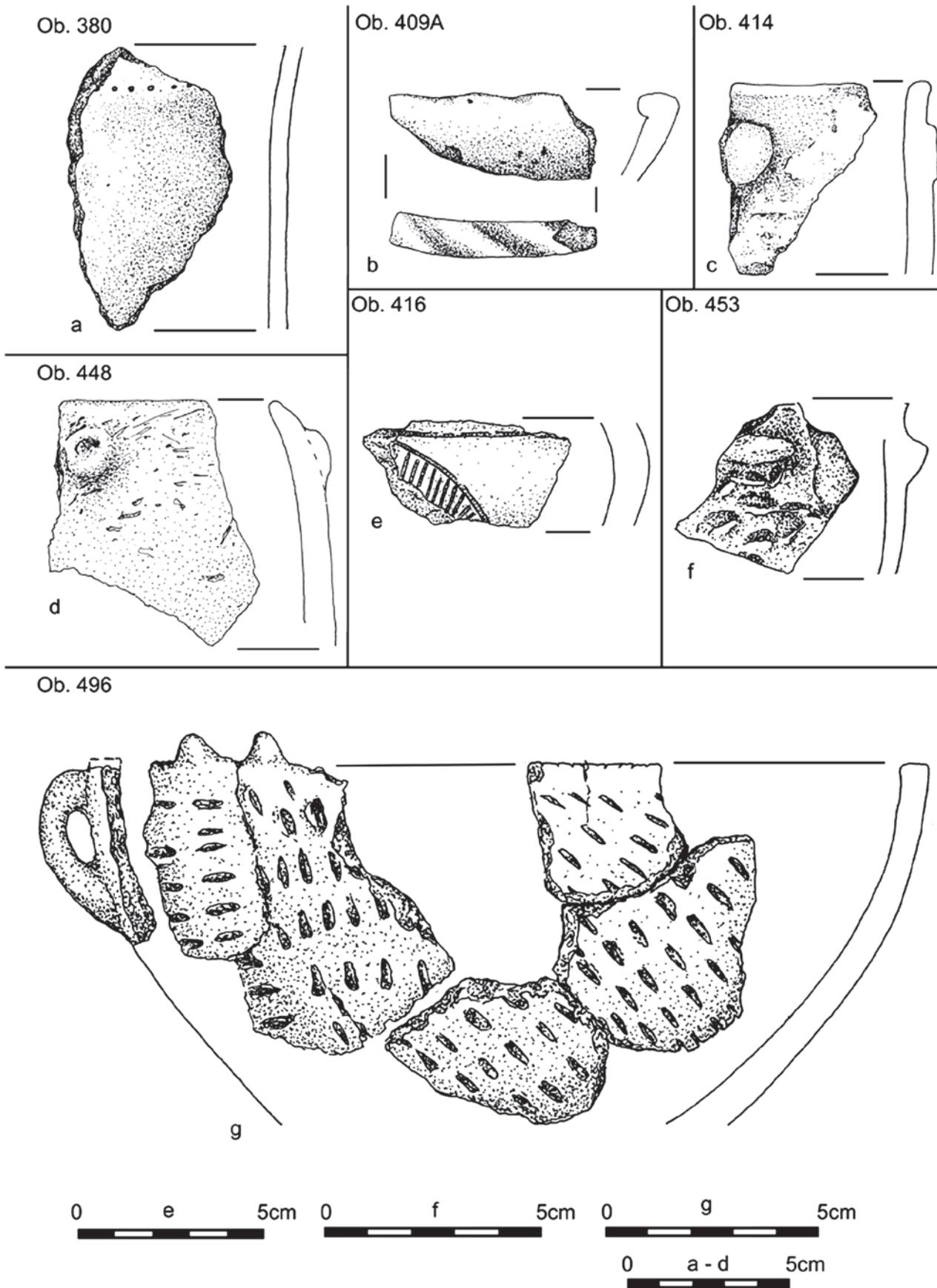
Ornament bruzdowy

Bruzdy – kanelury umieszczano najczęściej na krawędziach wylewów, o czym poniżej, spotyka się je jednak także na silnie profilowanych fragmentach brzuśców, przede wszystkim naczyń wazowatych (Ryc. 13:c). W jednym przypadku dwie równoległe bruzdy naniesiono na taśmowate ucho.

Ornament plastyczny

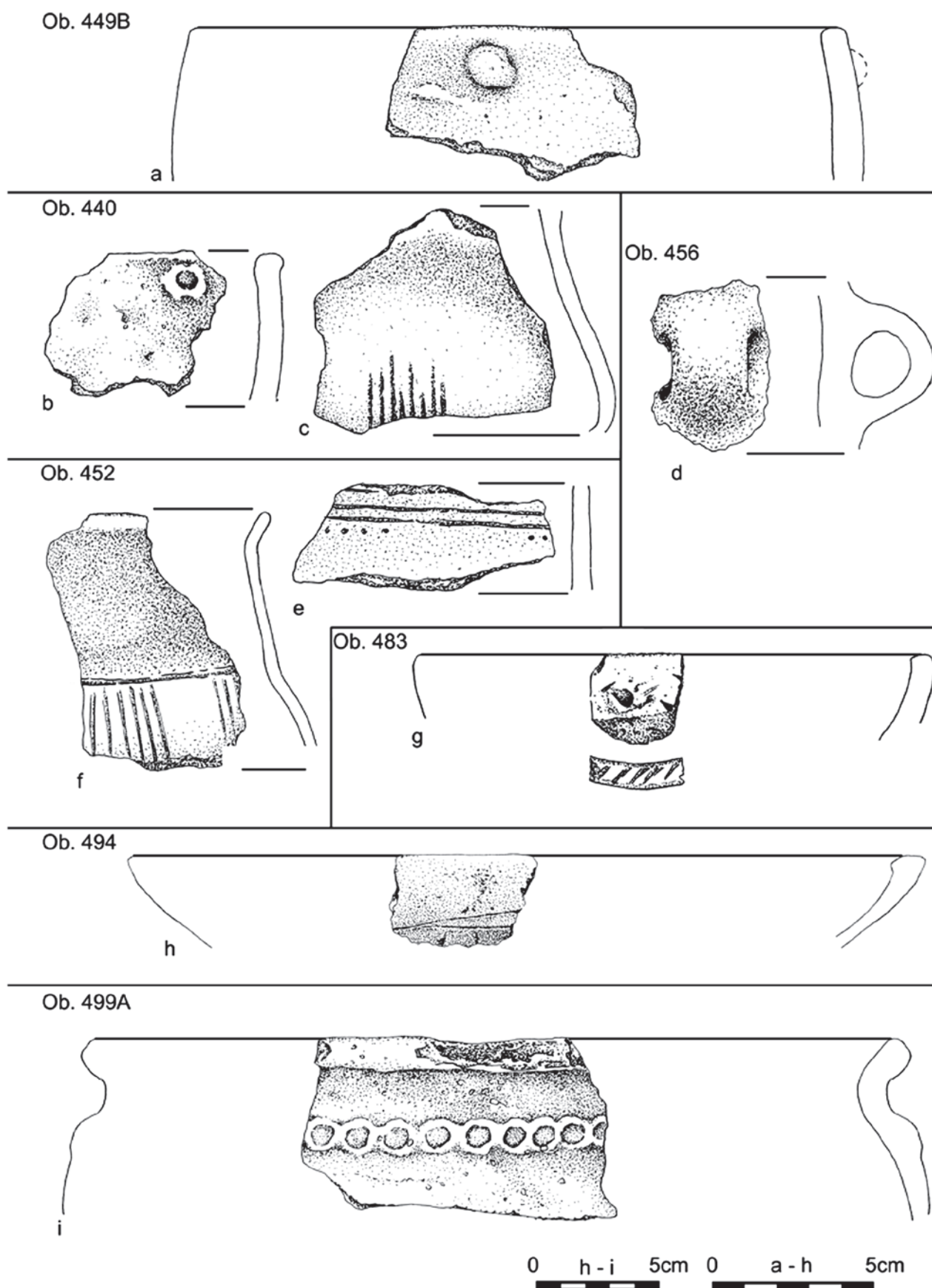
Do tej grupy zaliczono guzy oraz listwy. W opisywanym zbiorze ceramiki spotykamy wyłącznie guzy nalebiane, niewielkie, okrągłe lub owalne, umieszczane pojedynczo pod krawędzią wylewów garnków (Ryc. 11:a, i; 16:c, d; 17:a, b) lub na największej wydętości brzuśców (Ryc. 14:e). Niektóre z nich były dodatkowo zdobione dołkami. Odosobnionym przypadkiem jest wyciągane uszko umieszczone pod wylewem naczynia (Ryc. 10:f).

Listwy najczęściej tworzyły dookolne pasmo w strefie przykrawędnej naczyń garnkowatych. Listwy ozdobione ornamentem paznokciowym lub dołkowym zostały opisane powyżej, spotyka się także listwy gładkie

Ryc. 16. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 16. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

Ryc. 17. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 17. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

(Ryc. 18:a). Wszelkiego rodzaju guzy, listwy i występy plastyczne zwiększały walory użytkowe ceramiki kuchennej. Dookolne listwy plastyczne ozdobione ornamentem dołkowym występujące w górnych partiach naczyń są charakterystyczne dla późnej epoki brązu i całego okresu halszackiego (Krzyszowski 2006, 24).

Inną ich odmianą były wąskie listwy zdobione ornamentem nacinanym. Niektóre z nich biegną horyzontalnie, inne półkolistnie, niektóre zaś tworzą bardziej skomplikowane motywy zdobnicze, których jednak ze względu na fragmentaryczny stan zachowania nie da się zrekonstruować (Ryc. 7:b, f; 9:f).

ZDOBIENIE KRAWĘDZI

Krawędzie naczyń, przede wszystkim mis, zdobiono najczęściej pasmem ukośnych kanelur (Ryc. 7:0; 10:g; 11:b; 12:e; 13:b; 14:h, j; 15:b; 16:b; 18:f, i).

Drugim wątkiem ornamentacyjnym nanoszonym na krawędzie naczyń były pasma nacięć w różnych układach, które ogólnie można zaliczyć do typu XX D według Kaczmarka. Najpopularniejszy motyw składał się z równoległych, ukośnych żłobków (Ryc. 7:h, m; 14:f; 15:f; 17:g). W niektórych przypadkach ich pasma były rozdzielone pustą przestrzenią (Ryc. 10:e, f), a czasem pojedynczymi, niewielkimi guzkami (Ryc. 8:h; 9:h). W typologii Kaczmarka ten typ zdobienia nosi oznaczenie XXI B. Ukośne żłobki nanoszono również w dwóch pasmach, tworząc motyw jodełki (Ryc. 9:g) albo przedzielano je pojedynczym, dookolnym (Ryc. 7:k; 11:c).

Krawędzie naczyń zdobiono również ornamentem pseudosznurowym, odciskanym, wykonanym za pomocą skośnie żłobkowanego naszyjnika (Chudziakowa 1974, 46) albo nacinanym ostrym narzędziem metalowym lub kościanym (Szamałek 1992, 14). Wśród materiałów, zanotowano jeden przykład takiego motywu zdobniczego: tworzy on pasma ukośnych żłobków pochyłonych naprzemiennie w grupach po cztery (Ryc. 8:b, c). Ornament pseudosznurowy, rozpowszechniający się w okresie halszackim, był stosowany aż po wczesny okres lateński (Chudziakowa 1974, 47; Krzyszowski 2006, 24; Szamałek 1992, 14).

Na wylewach umieszczano również rozmaite elementy plastyczne: wzmiankowane już guzki, występujące razem z pasmami żłobków (Ryc. 8:h; 9:h) bądź samodzielnie (Ryc. 14:c) oraz trójkątne rozki. Te ostatnie, podobnie jak guzki, bywają samodzielnym elementem zdobniczym (Ryc. 9:b), albo, jak w przypadku fragmentu z obiektu 162, są zgrupowane po dwa i towarzyszy im ornament ryty złożony z dwóch pasm ukośnych żłobków przedzielonych podłużnym (Ryc. 11:c). Ornament plastyczny w postaci trójkątnych występow

zdobiących krawędzie mis pojawił się na przełomie IV i V epoki brązu (Romanow, Romanow 1976, 169), ale jest szczególnie charakterystyczny dla ceramiki późnołużyckiej (Kaczmarek 2002, 123).

PRZEDMIOT BRĄZOWY

Jedynym zabytkiem metalowym znalezionym na stanowisku Skwierzyna 7 był nie ornamentowany fragment przedmiotu brązowego o długości około 3 cm i średnicy około 0,5 cm, w przekroju zbliżony kształtem do litery D (Ryc. 8:j). Z uwagi na małe rozmiary można jedynie przypuszczać, że jest to fragment naszyjnika lub bransolety.

ZBYTKI KRZEMIENNE

W porównaniu z materiałem ceramicznym, krzemienie reprezentowane są bardzo nielicznie. W sumie znaleziono ich 21, z czego 10 pochodziło z obiektów. Na inwentarz krzemienno złożony się 2 rdzenie, 2 wióry, 15 odłupków i 2 narzędzia, wszystkie wykonane z krzemienia bałtyckiego o barwie od jasnomiodowej, przez miodową i szarą, do ciemnoszej.

Rdzenie jednopiętowe służyły do otrzymywania surowca wiórowego. Piętka jednego z nich nie była przygotowana, na jej powierzchni występuje kora, drugi zaś posiadał piętę przygotowaną, uformowaną przez pojedyncze uderzenie. Kąt nachylenia pięty w stosunku do odłupki wynosił około 90 stopni. Liczba czytelnych odbitych negatywów wynosiła 3 i 5 odłupków. Długość rdzeni wynosiła 2,2 i 3,6 cm, grubość 1 i 1,6 cm.

Do wiórów korowych z rdzeni jednopiętowych zaliczono 2 okazy o długości 5 i 5,1 cm i szerokości 1 i 1,2 cm.

Wszystkie z 15 znalezionych odłupków pochodziły z eksploatacji łuszczeniowej. Ich długość wynosiła od 1,1 do 3,8 cm, szerokość od 0,5 do 3,2 cm, a grubość nie przekraczała kilku milimetrów.

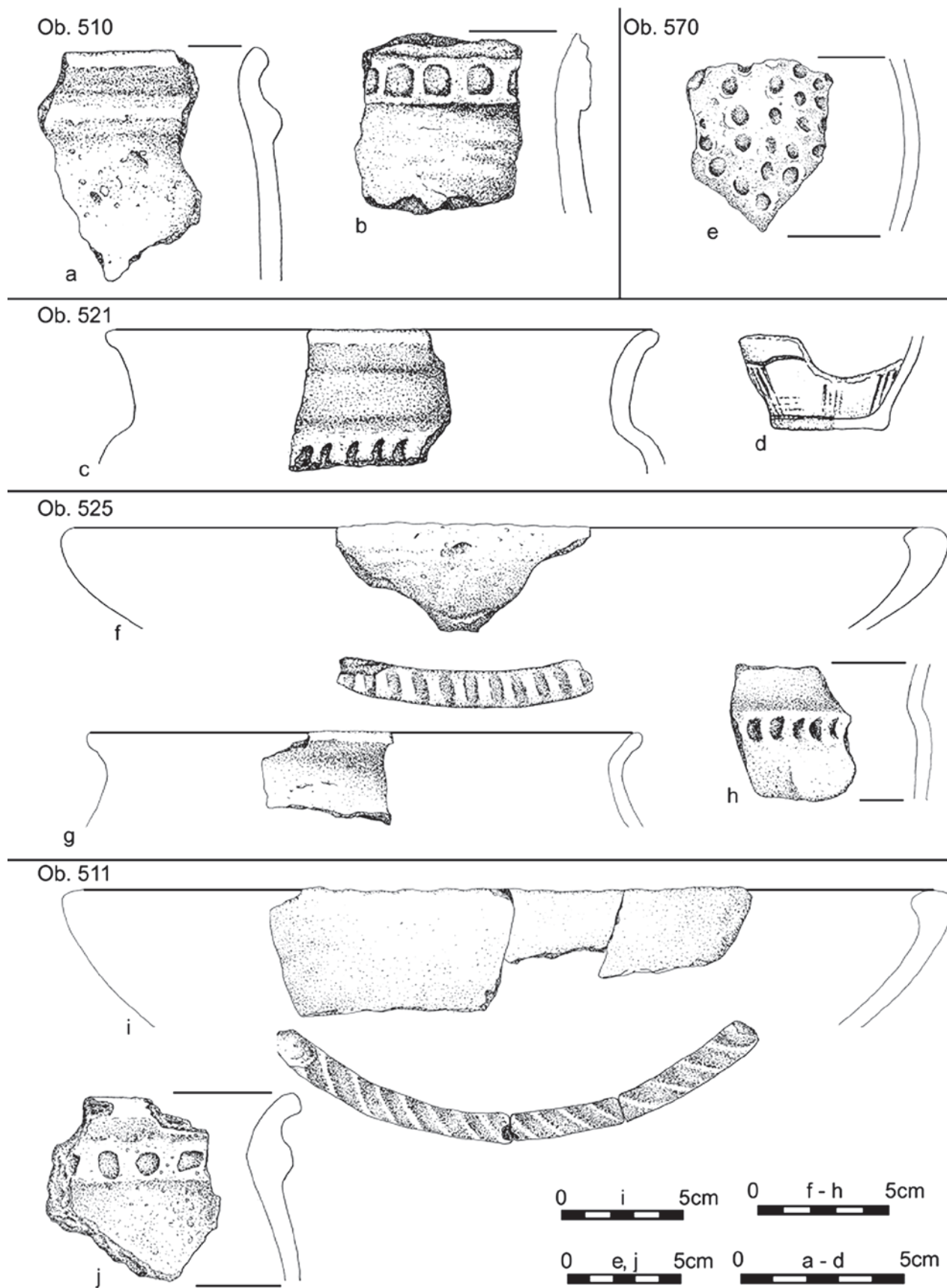
Drapaczy zanotowano 2 sztuki, przy czym jeden wykonany został na łuszczeniu. Na jego powierzchni widać fragmenty kory. Drapiska usytuowane są w partiach dystalnych.

KOŚCI ZWIERZĘCE

Na stanowisku Skwierzyna znaleziono jedynie 4 fragmenty kości zwierzęcych, z czego 3 wystąpiły pojedynczo w wypełniskach obiektów. Określono, że są to kości ssaków, jednak z powodu znacznego rozdrobnienia nie poddawano ich dalszej analizie.

■ CHRONOLOGIA

Stanowisko 7 w Skwierzynie ma charakter jednokulturowy, jest związane wyłącznie z osadnictwem kultury lużyckiej. Określenie jego dokładnej chronologii

Ryc. 18. Skwierzyna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Ceramika kultury łużyckiej z wypełnisk obietów (rys. M. Wiechno)

Fig. 18. Skwierzyna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture from the feature fill (fig. M. Wiechno)

a

b

c

d

e

f

Ryc. 19. Skwierzyzna, stan. 7, gm. *loco*, woj. lubuskie. Zdjęcia profili obiektów: (a) 16; (b) 50; (c) 349; (d) 396; (e) 400 i 402; (f) 431 (fot. M. Wiechno, T. Włodarski)

Fig. 19. Skwierzyzna, site 7, *loco commune*, lubuskie voivodeship. Photographs of feature profiles: (a) 16; (b) 50; (c) 349; (d) 396; (e) 400 i 402; (f) 431 (photo by M. Wiechno, T. Włodarski)

nastęcza jednak wiele trudności. Wobec braku innych materiałów datujących oparto je na analizie ceramiki, jednak stan jej zachowania, a w konsekwencji niemożność przeprowadzenia pełnej rekonstrukcji form naczyń, znacznie to zadanie utrudnia. W materiale ceramicznym przeważają formy długotrwałe, mało charakterystyczne,

jednak na podstawie analogicznych materiałów z innych, lepiej datowanych stanowisk, można określić jego chronologię na V okres epoki brązu i okres halsztacki C. Jedyńie ceramikę z dwunastu obiektów datowano nieco precyzyjniej: w dziesięciu przypadkach na późną epokę brązu (obiekty 165, 176, 213, 217, 261, 265, 274, 326, 388, 556), w dwóch, na podstawie pojedynczych fragmentów „grafitowanych”, na okres halsztacki C (obiekty 37 i 44). Warto zauważyć, że w opisywanym zbiorze brak jest wielu uznawanych za typowe dla wczesnej epoki żelaza motywów zdobniczych i form naczyń – nie stwierdzono stosowania ornamentu jodełkowego, nieobecne są również talerze.

Materiały analogiczne do zbioru ceramiki ze stanowiska Skwierzyna 7 pochodzą z osad kultury łużyckiej na stanowiskach Mietkowo 9, gm. *loco* (Romanow, Romanow 1976), Strachów 1, gm. Sobótka (Noworyta 1978), stanowisku K-2/4 w Kruszwicy, gm. *loco* (Narożna-Szamałek 1988), stanowisku Ł-5/7 w Łagiewnikach, gm. Kruszwica (Szamałek 1992), Tarnawa Krośnieńska 11, gm. Bobrowice (Nowiński 1996), Nowa Wieś 1 i 12, gm. Bledzew (Dzieduszycki, Makiewicz, Sobucki 1998), Żółwin 2 i 18, gm. Międzyrzecz (Krzyszowski, Szamałek 1998), Żółwin 29, gm. Międzyrzecz (Kabaciński, Krause, Szamałek, Winiarska-Kabacińska 1998), Żółwin 30, gm. Międzyrzecz (Krzyszowski, Sobucki 1998), Rosk 4, gm. Wielen (Maciejewski 2006), Międzyrzecz 78, gm. *loco* (Krzyszowski 2006), Międzyrzecz 108, gm. *loco* (Kaniewska, Sobucki 2006), Święty Wojciech 17, gm. Międzyrzecz (Uciechowska-Gawron 2006), Renice 12, gm. Myślubórz (Affelski, Ignaczak, Józwiak, Machajewski, Rozen 2009), Renice 6, gm. Myślubórz (Kot 2009), Kozielice 76, gm. *loco* (Kozłowska-Skoczka 2009) oraz z cmentarzysk w Śródce (stanowisko 1), gm. Chrzypsko Wielkie (Durczewski 1962), Bytomiu Odrzańskim, gm. *loco* (Kołodziejski 1971), Żukowicach, gm. *loco* (Marcinkian 1971), Kotli, gm. *loco* (Kołodziejski 1972), Chrobrowie, gm. Żagań (Kołodziejski 1975), Głogowie, gm. *loco* (Marcinkian 1975), Luboszytach (stanowisko 1), gm. *loco* (Mierzwiński 1984) i Świętym Wojciechu (stanowisko 10), gm. Międzyrzecz (Dzieduszycki 1998).

■ ANALIZA PRZESTRZENNA OSADY

Obserwując rozmieszczenie obiektów można zauważyć, że większość z nich układa się w pasie o kształcie zbliżonym do wydłużonego owalu o wymiarach około 95 × 25 m, biegnącym wzdłuż osi wschód-zachód, ze szczególnie intensywnym ich nagromadzeniem w części zachodniej i wyraźnym przerzedzeniem w środkowej. Na pozostałym obszarze stanowiska ilość obiektów jest wyraźnie mniejsza. Część północna to pas szerokości

około 20 m oddzielający granicę występowania obiektów od linii wykopów, będącej jednocześnie linią rozgraniczenia inwestycji, w którym zarejestrowano jedynie kilka obiektów o nieokreślonej chronologii. Duży stopień zniszczenia znacznie utrudniał poprawną interpretację obiektów oraz właściwą interpretację ich skłupisk. Utrudnione lub wręcz niemożliwe było zidentyfikowanie obiektów mieszkalnych. Prawdopodobnie nie mamy do czynienia z obiektami zagłębionymi w ziemię. Kilka obiektów, których rozmiary mogłyby przeczyć temu twierdzeniu, z uwagi na ich rozmiary albo kształt są prawdopodobnie relikdami konstrukcji nowożytnych lub współczesnych, będących pozostałością po umocnieniach pochodzących z okresu I i II wojny światowej. Za twierdzeniem takim przemawia nieregularny kształt ich profili i rodzaj wypełniska, a przede wszystkim brak w ich obrębie jam zasobowych – piwniczek i palenisk. Mimo zarejestrowania kilkudziesięciu obiektów zinterpretowanych jako dołki postłupowe, nie udało się określić rodzaju konstrukcji budynków. Winny temu jest stan zachowania całego stanowiska.

Rodzaj obiektów oraz brak konstrukcji mieszkalnych wskazuje raczej na produkcyjno-magazynową niż mieszkalną funkcję osady. Być może mieszkalny lub mieszkalno-produkcyjny charakter miało datowane na IV i V okres epoki brązu stanowisko oznaczone jako Skwierzyna 6. Położone jest ono kilkadziesiąt metrów na północny zachód od omawianego. Zlokalizowane było bezpośrednio ponad terenem zalewowym rzeki Obry. Bliskie sąsiedztwo rzeki może tłumaczyć brak studni na stanowisku Skwierzyna 7. Jest jednak bardzo prawdopodobne, że stanowisko 7 jest tworem jedynie administracyjnym, podczas gdy w rzeczywistości obiekty związane z horyzontem łużyckim ze stanowisk 6 i 7 stanowią część jednej osady.

Dla zarejestrowanych w Skwierzynie obiektów znajdujemy szereg analogii, np. jamy gospodarcze zasobowe ze stanowisk: Szyszyn 1, gm. Ślesin (Pieczyński 1963, 23, 24, 27, 29, 30-33, 36), Słupca 3, gm. *loco* (Malinowski 1964, 121), Kruszwica K-2/4, gm. *loco* (Narożna-Szamałek 1988, 108), Mietków 9, gm. *loco* (Romanow, Romanow 1976, 129, 133, 135, 143, 145), Wierzchlas 1, gm. Mieszkowice (Wilgocki 1991, 37), Brzeziny 7, gm. Pyrzyce (Uciechowska-Gawron 1992, 130, 131), Gośniewice Nowe, gm. Jasieniec, (Mikłaszewska-Balcer 1993-1994, 49), Błękwit 9, gm. Złotów (Krzyszowski 2000, 79, 81, 82), Iwanowice-Babia Góra 2, gm. Iwanowice (Suder 2000, 182, 183, 189), Zakrzew 11, gm. Warta (Urban 2004, 193), Międzyrzecz 78, gm. *loco* (Krzyszowski 2006, 53), Międzyrzecz 108, gm. *loco* (Kaniewska, Sobucki 2006, 154, 155-157), Święty Wojciech 17, gm. Międzyrzecz

(Uciechowska-Gawron 2006, 243, 244). Analogiczne jamy produkcyjne zarejestrowano na stanowiskach Wierzchlas 1, gm. Mieszkowice (Wilgocki 1991, 36), Zakrzew 11, gm. Warta (Urban 2004) i Święty Wojciech 17, gm. Międzyrzecz (Uciechowska-Gawron 2006, 243). Również paleniska i ogniska z tego ostatniego stanowiska wykazują znaczne podobieństwo z obiektami ze Skwierzyny (Uciechowska-Gawron 2006, 242, 244).

■ PODSUMOWANIE

Stanowisko 7 w Skwierzynie dostarczyło materiałów z jednej fazy osadniczej związanej z kulturą łużycką, datowanych na późną epokę brązu oraz okres halsztacki C i być może D. Materiał zabytkowy pozyskany z niego stanowi niemal wyłącznie ceramika naczyńowa, w przeważającej większości mocno rozdrobiona. Analiza tej grupy była znacznie utrudniona i ograniczała się do określenia przynależności kulturowej jedynie na podstawie makroskopowej obserwacji barwy i technologii wyrobu.

Uchwycono większość przebiegu granicy stanowiska. Jedynie jego część północno-wschodnia nie została do końca zarejestrowana, ponieważ teren ten znajduje się już poza pasem rozgraniczenia inwestycji.

Ratownicze badania wykopaliskowe przeprowadzone w 2008 roku na stanowisku 7 w Skwierzynie dostarczyły nowych, interesujących danych na temat osadnictwa kultury łużyckiej. Dają one również

podstawę do dalszych badań w kontekście mikro i makroregionu osadniczego. W okresie zasiedlenia terenu opisywanego stanowiska na obszarze ziemi lubuskiej funkcjonowały osady na stanowiskach m.in.: Lipienica 3 i 9, gm. Ośno (Kostrzewska 1960), Lubniewice 1, gm. *loco* (Marcinkian 1974b), Ulim 2, gm. Deszczno (Seniów 1973), Międzyrzecz 11, gm. *loco* (Ciesielski 2006), Międzyrzecz 78 (Krzyszowski 2006), Międzyrzecz 108 (Kaniewska, Sobucki 2006), Zemsk 10, gm. Bledzew (Gawlik, Włodarski 2010), Deszczno 14, gm. *loco* (Włodarski 2010), Skwierzyna 6, gm. *loco* (Retkowska, Retkowski 2010), Borowy Młyn 32, gm. Pszczew (Groblicza, Szczurek 2006), Gajewo 1 i 2, gm. Lubiszyn (Groblicza 2006a, b), Mystki 1, gm. Lubiszyn (Groblicza 2006c), Sulisław 1, gm. Dębno Lubuskie (Groblicza 2006d), Kłodawa 13, 22 i 31, gm. *loco* (Pytlak 2002), Święty Wojciech 17, gm. Międzyrzecz (Uciechowska-Gawron 2006), Święty Wojciech 21 (Pawlak 2006), Nowa Wieś 1 i 12, gm. Bledzew (Dzieduszycki, Makiewicz, Sobucki 1998), Żółwin 2 i 18, gm. Międzyrzecz (Krzyszowski, Szamałek 1998), Żółwin 29 (Kabaciński, Krause, Szamałek, Winiarska-Kabacińska 1998), Żółwin 30 (Krzyszowski, Sobucki 1998). Mapa stanowisk archeologicznych związanych z kulturą łużycką ulegnie zapewne weryfikacji po opracowaniu wyników badań z pozostałych stanowisk w związku ratowniczymi badaniami poprzedzającymi budowę drogi ekspresowej S-3.

Bibliografia

- Affelski J., Ignaczak M., Józwiak B., Machajewski H., Rozen J. 2009. Z badań nad przemianami kulturowymi na przełomie epoki brązu i epoki żelaza na Pomorzu Zachodnim. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 141-152.
- Chudziakowa J. 1974. *Kultura łużycka na terenie międzyrzecza Wisły, Drwęcy i Osy*. Warszawa-Poznań.
- Ciesielski M. 2006. Wielokulturowe stanowisko archeologiczne nr 11 z Międzyrzecza. W: S. Groblicza, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość: IV Polsko-niemieckie spotkania archeologiczne 2*. Dychów 15-18 listopada 2005 (= *Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza* 3:2). Zielona Góra, 295-343.
- Durczewski D. 1962. Badania ratunkowe na cmentarzysku kultury łużyckiej z IV i V okresu epoki brązu w Śródcie, pow. Międzybóże. *Fontes Archaeologici Posnananienses* 13, 68-84.
- Dzieduszycki W. 1998. Święty Wojciech, st. 10 (GAZ nr 57) – badania wykopaliskowe cmentarzyska kultury łużyckiej. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska* (= *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1*). Poznań, 199-240.
- Dzieduszycki W., Makiewicz T., Sobucki A. 1998. Nowa Wieś, stan. 1 i 12 (GAZ nr 43/43a) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska* (= *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1*). Poznań, 117-181.
- Gawlik K., Włodarski T. 2010. *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych w Zemsku, stanowisko 10 (S8 – 59), pow. Gorzów Wielkopolski, województwo lubuskie* (nie publikowana praca w archiwum ONK PKZ w Poznaniu). Poznań.
- Groblicza S. 2006a. Gajewo stanowisko 1, gm. Lubiszyn, woj. gorzowskie, AZP 43-09/1. W: D. Csáky, H. Zaborowska, S. Żółkowski (red.), *Informator Archeologiczny. Badania 1997*. Warszawa, 84-85.
- Groblicza S. 2006b. Gajewo stanowisko 2, gm. Lubiszyn, woj. gorzowskie, AZP 43-08/1. W: D. Csáky, H. Zaborowska, S. Żółkowski (red.), *Informator Archeologiczny. Badania 1997*. Warszawa, 85.

- Groblicca S. 2006c. Mystki stanowisko 1, gm. Lubiszyn, woj. gorzowskie, AZP 43-08/2. W: D. Csáky, H. Zaborowska, S. Żółkowski (red.), *Informator Archeologiczny. Badania 1997*. Warszawa, 94.
- Groblicca S. 2006d. Sulisław stanowisko 1, gm. Dębno Lubuskie, woj. gorzowskie, AZP 43-08/3. W: D. Csáky, H. Zaborowska, S. Żółkowski (red.), *Informator Archeologiczny. Badania 1997*. Warszawa, 101.
- Groblicca S., Szczurek T. 2006. Borowy Młyn stanowisko 32, gm. Pszczew, woj. gorzowskie, AZP 52-17/115. W: D. Csáky, H. Zaborowska, S. Żółkowski (red.), *Informator Archeologiczny. Badania 1997*. Warszawa, 83.
- Kabaciński J., Krause E., Szamałek K., Winiarska-Kabacińska M. 1998. Żółwin, Stan. 29 (GAZ nr 63) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska (= Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1)*. Poznań, 315-359.
- Kaczmarek M. 2002. *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury lużyckiej w epoce brązu*. Poznań.
- Kaczmarek M. 2006. Pradolina Noteci w dobie rozwoju kultury lużyckiej. W: H. Machajewski, J. Rola (red.), *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*. Piła-Plotki, 157-181.
- Kaniewska D., Sobucki A. 2006. Wielokulturowa osada w Międzyrzeczu, stan. 108. W: S. Groblicca, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość: IV polsko-niemieckie spotkania archeologiczne 2. Dychów 15-18 listopada 2005 (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 3:2)*. Zielona Góra, 137-179.
- Kołodziejski A. 1971. Materiały z cmentarzyska ciałopalnego ludności lużyckiej w Bytomiu Odrzańskim, pow. Nowa Sól. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 2*, 207-243.
- Kołodziejski A. 1972. Cmentarzysko ciałopalne ludności kultury lużyckiej w Kotli, pow. Głogów. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 3*, 23-172.
- Kołodziejski A. 1975. Groby ciałopalne w Chrobrowie, pow. Żagań. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 5*, 203-208.
- Kondracki J. 2000. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- Kostrzewska M. 1960. Osadnictwo kultury lużyckiej późnej epoki brązu w Lipienicy, pow. Sulęcín. *Fontes Archaeologici Posnananienses 11*, 72-88.
- Kot K. 2009. Wyniki badań osadnictwa kultury lużyckiej na stanowisku Renice 6, gm. Myślibórz, województwo zachodniopomorskie. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury lużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 165-170.
- Kozłowska-Skoczka D. 2009. Wstępne wyniki badań ratowniczych osady ludności kultury lużyckiej na stanowisku Kozielice 76, gm. loco, województwo zachodniopomorskie. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury lużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 153-164.
- Krzyszowski A. 1998. Święty Wojciech, st.10 (GAZ nr 57) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska (= Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1)*. Poznań, 241-268.
- Krzyszowski A. 2000. Osada ludności kultury lużyckiej w miejscowości Błękwit (stan. 9), pow. Złotów, woj. wielkopolskie. *Materiały Zachodniopomorskie 46*, 67-106.
- Krzyszowski A. 2006. Wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowej osadzie w Międzyrzeczu (stan. 78) w woj. lubuskim. W: S. Groblicca, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość: IV polsko-niemieckie spotkania archeologiczne 2. Dychów 15-18 listopada 2005 (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 3:2)*. Zielona Góra, 7-102.
- Krzyszowski A., Sobucki A. 1998. Żółwin, stan. 30 (GAZ nr 65) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska (= Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1)*. Poznań, 369-401.
- Krzyszowski A., Szamałek K. 1998. Żółwin, stan. 2 i 18 (GAZ nr 61/62) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Ziemia Lubuska (= Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1)*. Poznań, 275-314.
- Łaciak D. 2007. Wstępne wyniki analiz fizykochemicznych halsztackiej ceramiki malowanej i „grafitowanej” z Dolnego Śląska. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne 49*, 147-154.
- Maciejewski M. 2006. Rosko, stan. 4, gm. Wielen. Z badań nad osadnictwem kultury lużyckiej. W: H. Machajewski, J. Rola (red.), *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*. Poznań, 201-215.
- Malinowski T. 1964. Dalsze badania osadnictwa kultury lużyckiej wczesnej epoki żelaza w Słupcy. *Fontes Archaeologici Posnananienses 15*, 121-154.
- Marcinkian A. 1971. Groby ludności kultury lużyckiej z młodziej epoki brązu w Żukowicach, pow. Głogów. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 2*, 245-261.
- Marcinkian A. 1974a. Stan badań nad kulturą lużycką epoki brązu w północnej części Dolnego Śląska. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 4*, 41-66.
- Marcinkian A. 1974b. Badania osady kultury lużyckiej z wczesnej epoki żelaza w Lubniewicach, pow. Sulęcín. *Wiadomości Archeologiczne 39*, 205-227.
- Marcinkian A. 1975. Cmentarzysko ludności kultury lużyckiej z wczesnej epoki żelaza w Głogowie. *Zielonogórskie Zeszyty Muzealne 5*, 209-226.
- Michalski J. 1983. Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomości (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne 5*, 135-196.
- Mierzwiński A. 1984. Wyniki badań ratowniczych na cmentarzysku kultury lużyckiej w Luboszycach, woj. Zielona Góra. *Sprawozdania Archeologiczne 26*, 21-33.

- Mikłaszewska-Balcer R. 1993-1994. Osada kultury lużyckiej w Gośniewicach Nowych, woj. radomskie. *Wiadomości Archeologiczne* 53, 47-56.
- Mogielnicka-Urban M. 1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze lużyckiej*. Wrocław.
- Moszyński K. 1967. *Kultura ludowa Słowian* 1. Warszawa.
- Narożna-Szamałek U. 1988. Osada ludności kultury lużyckiej w Kruszwicy, stan. K-2/4. *Fontes Archaeologici Posnananienses* 35, 103-132.
- Nowiński J. T. 1996. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie późnolużyckiej w Tarnawie Krośnieńskiej, stan. 11, gm. Bobrowice, woj. zielonogórskie (AZP 62-11/121). *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 4, 67-85.
- Noworyta E. 1978. Z badań osady kultury lużyckiej w Strachowie, gm. Sobótka. *Sprawozdania Archeologiczne* 30, 29-46.
- Noworyta-Szamałek U. 1986. Osada kultury lużyckiej w Kruszwicy, stan. K-2/4. *Fontes Archaeologici Posnananienses* 35, 103-132.
- Pawlak P. 2006. Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w miejscowości Święty Wojciech, gm. Międzyrzecz stan. 21 (AZP 51 - 14/47). W: S. Groblica, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość: IV polsko-niemieckie spotkania archeologiczne 2. Dychów 15-18 listopada 2005 (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 3:2)*. Zielona Góra, 275-294.
- Pieczynski Z. 1963. Osada ludności kultury lużyckiej z IV okresu epoki brązu w Szyszynie pow. Konin. *Fontes Archaeologici Posnananienses* 14, 18-44.
- Pytlak M. 2002. Badania archeologiczne na terenie budowy wiertni i sieci gazociągów w Gorzowie Wielkopolskim oraz gminach Kłodawa, Lubiszyn, Dębno. *Archeologia Środkowego Nadodrza* 2, 267-270.
- Retkowska A., Retkowski A. 2010. *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych w Skwierzynie, stanowisko 6 (S8 - 55), pow. Gorzów Wielkopolski, województwo lubuskie (nie publikowana praca w archiwum ONK PKZ w Poznaniu)*. Poznań.
- Romanow K., Romanow J. 1976. Osada kultury lużyckiej w Mietkowie, woj. Wrocław, stan. 9. *Silesia Antiqua* 18, 121-176.
- Seniów T. 1974. Ulim, pow. Gorzów, stanowisko 4. W: M. Konopka (red.), *Informator Archeologiczny. Badania rok 1973*. Warszawa, 109.
- Skowron J. 2004. O funkcji niektórych budowli słupowych w osadach ludności kultury przeworskiej. W: Olędzki M., Skowron J. (red.), *Kultura Przeworska. Odkrycia - Interpretacje - Hipotezy* 1. Łódź, 9-24.
- Suder W. 2000. Osada kultury lużyckiej na stanowisku Iwanowice - Babia Góra II. *Sprawozdania Archeologiczne* 52, 171-220.
- Szamałek K. 1992. Zmiany w technologii i stylu ceramiki osad kultury lużyckiej w świetle badań materiałów nadgoplańskich, *Fontes Archaeologici Posnananienses* 37, 5-18.
- Uciechowska-Gawron A. 1992. Osadnictwo kultury lużyckiej w Brzezynie, gm. Pyrzyce. *Materiały Zachodniopomorskie* 38, 123-154.
- Uciechowska-Gawron A. 2006. Osadnictwo lużyckie i wczesnośredniowieczne na stanowisku w Święty Wojciech nr 17. W: S. Groblica, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość: IV polsko-niemieckie spotkania archeologiczne 2. Dychów 15-18 listopada 2005 (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 3:2)*. Zielona Góra, 213-262.
- Urban A. 2004. Osada ludności kultur lużyckiej i pomorskiej w Zakrzewie stan. 11, gm. Warta, pow. Sieradz, woj. Łódzkie. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna* 42, 185-252.
- Wilgocki E. 1991. Osada ludności kultury lużyckiej na stanowisku 1 w Wierzchlasie, woj. Szczecińskie. *Materiały Zachodniopomorskie* 37, 19-46.
- Włodarski T. 2010. *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych w Deszcznie, stanowisko 14 (S3 - 26), pow. Gorzów Wielkopolski, województwo lubuskie (nie publikowana praca w archiwum ONK PKZ w Poznaniu)*. Poznań.

Summary

Karolina Gawlik, Tomasz Włodarski

Settlement of the Lusatian culture at site 7 in Skwierzyna, loco commune, Międzyrzecz county, lubuskie voivodeship

The article deals with the results of the rescue archaeological excavations carried out in relation to the planned construction of the S-3 motorway in 2008 at site 7 in Skwierzyna, loco commune, Międzyrzecz county, lubuskie voivodeship. The investigations were headed by K. Gawlik of the Scientific and Conservation Centre PKZ Ltd. in Poznań.

The investigations embraced 112.7 ares, which provided the possibility to grasp the northern, western, southern and eastern borders of the occurrence of features, of which a total of 474 have been explored, with 245 containing relics related to the settlement of the Lusatian culture. The features formed a band of a nearly rectangular shape and dimensions of ca 95 × 25 m, located on the east-west axis and featuring a particularly dense cluster in the western part, as well as a manifest reduction in the central part. 155 features were recognised as relics of household resource pits, equipped sometimes with inner reinforcing and isolating structures; 18 were recognised

as household-manufacturing pits serving the needs of drying or roasting grain, as well as pickling or salting, while two were hearth relics. Other discoveries include 7 fireplaces, 2 furnaces or their remnants, 72 post holes, which did not form any clear structure, though, and 2 clusters of ceramics. The remaining 213 features were unidentified pits.

As far as artefacts are concerned, a total of 7717 were acquired, largely rather small fragments of ceramics, of which 5807 originated from feature fills. The recognised artefacts included relics of oval and flower-pot-like pots (comprising also large resource vessels), single-segment bowls (conical or in the shape of part of the sphere) and relatively abundant, but small flakes of vase-like vessels and ewers. Also 4 partly preserved miniature vessels were found. The only item preserved almost in a single piece was a beaker referring to type P81 distinguished by Kaczmarek. Only 6% of the found fragments of ceramics displayed traces of decorating. The dominant decoration was the finger-nail and dimpled ornament, with relatively frequent variations of carved and furrow ornaments. Plastic ornament

was represented by glued buttons and plastic slats. Also fragments of decorated vessel edges were found, above all bowls. 0.5% of the collection was formed by ceramic flakes blackened on two sides and polished. What prevails in the ceramic material are long-lasting and not very characteristic forms, however, the analogous material from other, better investigated sites provides the possibility to determine its chronology at the 5th period of the Bronze Age and the Hallstatt period C. Other recorded items are: small fragments of animal bones, 21 items of Baltic flint, among which the following were differentiated: 2 single-storey cores, 2 blades, 15 flakes and 2 end-scrapers, as well as one fragment of an unidentified bronze item, possibly of a necklace or bracelet.

The character of the recorded artefacts, and above all the lack of relics of residential features hint at the utilitarian, manufacturing-storage character of the settlement on the area in question. In turn, residential buildings were discovered at the neighbouring site Skwierzyna 6, therefore it needs to be considered whether Skwierzyna 7 should be treated as a larger whole.

■